

“Een noodzakelijke vooruitgang”

Over in hoeverre het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid van de EEG van invloed is geweest op de monetaire samenwerking in de jaren '70

Scriptie aangeboden aan:
M.L.L. Segers
Departement Geschiedenis
Faculteit Geesteswetenschappen
Universiteit Utrecht

Masterscriptie als onderdeel van de Master
'Internationale Betrekkingen in Historisch Perspectief'

Ron Gerritsen
3464520
16 september 2013

Inhoudsopgave

Inleiding	3
Monetaire problemen binnen het GLB	3
Monetaire samenwerking in de jaren '70	6
Neofunctionalistische spillover theorie	8
Operationalisering	11
Hoofdstuk 1: Monetaire samenwerking in de jaren '60	14
Verdrag van Rome en het Action Programme	14
The Agricultural Mythology	18
De noodzaak van monetaire samenwerking en het Barre-report	21
Valutaschommelingen van eind jaren '60 en de gevolgen voor het GLB	25
Conclusie	27
Hoofdstuk 2: De top van Den Haag en het Wernerplan	29
De top van Den Haag en het Wernerplan	29
Maart 1971 - maart 1972: Internationale monetaire crisis	35
Maart 1972 - januari 1974: De jaren van de snake	40
Conclusie	45
Hoofdstuk 3: Het Europees Monetair Stelsel	48
De opmaat naar een nieuw monetair systeem binnen Europa	48
De top van Kopenhagen en Bremen; Filling in the details	53
De top van Brussel en de problemen rond de MCA's	58
Conclusie	62
Conclusie	66
Epiloog	74
Literatuurlijst	76

Inleiding

Sinds de jaren '60 van de 20e eeuw was het Europese Gemeenschappelijk landbouwbeleid (GLB) het vlaggenschip van de Europese Economische Gemeenschap (EEG). De creatie en de inwerkstelling van dit landbouwbeleid nam grofweg de eerste tien jaar van de EEG in beslag en stond in deze periode bovenaan de agenda. Hoewel het GLB en de gemeenschappelijke markt aan elkaar gekoppeld waren binnen het Verdrag van Rome werd het GLB bestempeld als het vlaggenschip en niet de gemeenschappelijke markt. De reden hiervan moet gezocht worden in de soort van integratie waar beide projecten voor staan. De gemeenschappelijke markt is een liberaliserende tendens waarbij er regels en barrières worden verwijderd, ook wel negatieve integratie genoemd. Bij het GLB is juist sprake van het omgekeerde, oftewel positieve integratie. Dit betekent dat er juist extra regels bijkwamen, de verschillende lidstaten grepen in en er werd iets extra's door hen gecreëerd. Dit maakt het GLB veel belangrijker voor de Gemeenschap. Het is een instituut ontstaan uit de Gemeenschap en daarom ook van veel groter belang voor het imago van de EEG. Vandaar dat het GLB als vlaggenschip van de Gemeenschap werd beschouwd en het centraal staat in deze scriptie.

Tot eind jaren '60 was er geen vuiltje aan de lucht voor het GLB. Dit veranderde eind jaren '60 toen het toenmalige monetaire systeem van Bretton Woods scheuren begon te vertonen. In 1969 waren de Fransen genoodzaakt hun franc te devalueren en een paar maand later revalueerden de Duitsers hun mark. Dit was een eerste test voor het GLB die actie vereiste aangezien deze fluctuerende wisselkoersen een bedreiging vormde voor het vlaggenschip.¹ Monetaire fluctuaties brachten de tot op dat moment belangrijkste prestaties van de EEG in gevaar. Het GLB en de gemeenschappelijke markt zouden serieus bedreigd worden mochten deze schommelingen een buitenproportioneel karakter aannemen. Monetaire samenwerking kwam hierdoor in de jaren '70 hoog op de agenda te staan. Tevens zou een monetaire samenwerking een Europese monetaire identiteit creëren en zo het Europa-beleid consolideren; een nieuwe stap om het elan van de eerste jaren van de EEG te behouden.²

In deze scriptie zal onderzocht worden in welke mate het GLB invloed heeft gehad op de Europese monetaire samenwerking in de jaren '70 en of dit als argument kan dienen voor de neofunctionalistische functionele spillover theorie. In deze inleiding zal ik

---

¹ Emmanuel Mourlon-Druol, *A Europe made of money, the emergence of the European Monetary System* (Ithaca, 2012) 2, 22, 26.

² Mourlon-Druol, *A Europe made of money*, 22, 23.

zowel de monetaire samenwerking, het GLB en de neofunctionalistische theorie introduceren. Om vervolgens achtereenvolgens de hoofdvraag en de opzet van dit onderzoek uiteenzetten.

Monetaire problemen binnen het GLB

Vanaf het Verdrag van Rome in 1957 heeft Europa een Gemeenschappelijk Landbouwbeleid. Ondanks de aanwezigheid van andere opties voor de invulling van het landbouwbeleid besloot men in Europa om het landbouwbeleid om te vormen tot een supranationaal beleid. Met deze keuze hoopte men tevens dat deze samenwerking invloed zou hebben op andere beleidsterreinen, een zogenaamd 'spillover effect'.³ Dit supranationale beleid rustte op drie peilers die in 1962 werden vastgesteld. Ten eerste was er een eenheid van de markt. Dit hield in dat producten vrij van ene naar de andere lidstaat konden en dat de steun in principe in elke lidstaat even hoog was. Ten tweede was er een *community preference*. Dit betekende dat lidstaten elkaar voorrang gaven. Import uit landen buiten de EEG gebeurde dus alleen wanneer producenten uit de Gemeenschap niet aan de vraag konden voldoen. Ten derde was er de financiële solidariteit.⁴ Kort gezegd houdt dit in dat de volledige financiering van het GLB ten laste komt van het budget van de EEG/EU. Deze drie peilers, vooral peiler één, geven de noodzaak aan van de vaststelling van gemeenschappelijke prijzen. Deze gemeenschappelijke prijzen kwamen er echter pas in 1964 na jaren van onderhandelen tussen Frankrijk en Duitsland vanwege de grote verschillen tussen de landbouwprijzen in beide landen. Een te lage gemeenschappelijke prijs zou nadelig zijn voor Duitsland vanwege haar hoge prijzen en een hoge prijs zou voor inflatie in Frankrijk zorgen. De in 1964 overeengekomen prijzen werden dan ook pas op 1 juli 1967 van kracht.⁵ De Gemeenschap koos bij de invoering van de gemeenschappelijke prijzen voor de *Unit of Account* (UA) en niet voor een bestaande valuta. Dit om het supranationale karakter te benadrukken. Deze nieuwe valuta werd aan de goudprijs gekoppeld en dus aan de dollar vanwege haar vaste koppeling met de goudprijs. Tevens had iedere nationale valuta een vaste wisselkoers met deze UA. Er

---

³ Rainer Wichern, *Economics of the Common Agricultural Policy (Economic paper)* (Brussel, 2004) 5.

⁴ Alan Swinbank, *Farm Policy and Trade Conflict, The Uruguay Round and CAP Reform* (Michigan 1996) 35-38.

⁵ Brian E. Hill, *The Common Agricultural Policy, past, present and future* (Londen, 1984) 23.

kwam dus een gemeenschappelijke prijs binnen een gemeenschappelijke markt ondanks het bestaan van verschillende valuta's.⁶

Het GLB kende, zoals hierboven beschreven, een lastige kindertijd, de pubertijd in haar tweede decennium zou vanwege de monetaire instabiliteit echter nog ingewikkelder worden. De monetaire instabiliteit kwam in 1969 voor het eerst aan het licht toen de vraag naar Duitse exportproducten zo sterk steeg door het alsmaar competitiever worden van de Duitse industrie dat de wisselkoers tussen de Duitse mark en de andere Europese valuta's veranderde. Oftewel, door de hogere waarde van de Duitse valuta zijn er minder marken nodig voor iedere andere valuta dan voorheen. Dit had ook gevolgen voor het GLB aangezien er minder marken nodig waren per UA dan voorheen. Dit betekende dus dat Duitse boeren minder marken voor hun landbouwproducten ontvingen vanwege de gemeenschappelijke prijs.⁷ Dit was onacceptabel voor de Duitse regering waardoor de Duitse boeren hetzelfde aantal marken ontvingen als voorheen, deze prijs lag dus hoger dan de UA-prijs. Het verschil tussen de prijs die de Duitse boeren ontvingen en de UA-prijs wordt de *green-rate* genoemd. Door deze *green-rate* was vrijhandel niet meer mogelijk; de hoge Duitse prijzen zouden alle productie uit omliggende landen naar zich toetrekken. Om dit te voorkomen werden de *Monetary Compensatory Amounts* (MCA's) ingesteld. Hierdoor kwam er een extra belasting op de Duitse import en werd de Duitse export gesubsidieerd.⁸

Ondanks de schommelingen rondom de DM was de Franse frank de eerste munt die haar wisselkoers diende aan te passen. De frank werd op 10 augustus 1969 met 11,11 procent gedevalueerd. Dit leverde de Franse boeren hogere prijzen op voor hun landbouwproducten en zou dus de inflatie in Frankrijk verder aanwakkeren. Om dit te voorkomen voerde de Franse regering de nieuwe prijzen gefaseerd in. Kort na de depreciatie van de frank werd de Duitse mark losgekoppeld van de dollar en bepaalde de markt de waarde. Hierop apprecieerde de mark met 8,5 procent. De gemeenschappelijke prijzen waren door het veelvuldig gebruik van MCA's dus van korte duur. De lage prijzen waren onacceptabel voor de Duitse boeren en de hoge prijzen onacceptabel voor de Franse regering vanwege de inflatie. Het ene systeem van handelsbarrieres werd dus

---

⁶ Hill, *The Common Agricultural Policy*, 60.

⁷ Idem 32, 33, 34.

⁸ Idem 34.

vervangen door het andere. Het systeem van MCA's is namelijk precies het tegenovergestelde van de vrije markt waarnaar gestreefd werd binnen de EEG.⁹

Begin jaren '70 begonnen ook andere valuta's binnen de EEG van waarde te veranderen en het systeem van vaste wisselkoersen viel langzaam uiteen. In augustus 1971 kwam er een einde aan de koppeling tussen de dollar en de goudprijs. Dit resulteerde erin dat de waarde van de valuta's door de markt werd bepaald en dus van tijd tot tijd kon variëren. Dit was problematisch voor de werking van het GLB. Haar systeem van prijssteun was totstandgekomen ten tijde van vaste wisselkoersen en ging er vanuit dat deze noodzakelijke stabiliteit zou blijven bestaan.¹⁰ Het was op dat moment voor Europa noodzakelijk om samen te gaan werken op monetair gebied.

Monetaire samenwerking in de jaren '70

De val van Bretton Woods begin jaren 70 bracht door de fluctuerende wisselkoersen een aanzienlijke schade toe aan de West-Europese economieën. Eind jaren 70 kwam het Europese antwoord in de vorm van het Europees Monetair stelsel (EMS); een systeem van semi-vaste wisselkoersen. Deze noodzakelijke stabilisatie van de monetaire relaties door een beheersing van fluctuaties in wisselkoersen is al sinds de Latijns Monetaire Unie uit de negentiende eeuw een centrale kwestie voor Europese beleidsmakers en dit zou het ook blijven tot de invoering van de huidige Euro. De monetaire samenwerking binnen Europa begon echter niet met het EMS, ook in het decennium voor 1979 en zelfs ten tijde van het Verdrag van Rome probeerden Europese beleidsmakers de fluctuaties van wisselkoersen te beheersen.¹¹

De Monetaire samenwerking werd echter pas concreet in oktober 1970 met het Werner-plan; een ambitieus plan dat in drie stappen in een periode van tien jaar tot een Economische Monetaire Unie (EMU) moest leiden. Het centrale punt in de eerste fase van dit plan was het beperken van de schommelingen in wisselkoersen en dit zou in de derde fase uiteindelijk moeten leiden tot het vastzetten van de koersen en een gemeenschappelijke systeem van centrale banken.¹² Dit plan ging echter nog uit van een continuering van het systeem van Bretton Woods. Toen dit systeem haar einde vond kon

---

⁹ Idem 34, 35, 63.

¹⁰ Idem 62.

¹¹ Murlon-Druol, *A Europe made of money*, 1, 2.

¹² David Marsh, *The Euro, the battle for the new global currency* (New Haven, 2011) 60.

het plan eigenlijk al de prullenbak in volgens Mourlon-Druol.¹³ Het definitieve einde kwam volgens Marsh echter pas bij het vertrek van Frankrijk uit de snake¹⁴, de eerste fase was daarmee definitief mislukt.¹⁵ De snake was overigens puur een instrument voor monetaire stabiliteit volgens sommige lidstaten van de EEG en volgens hen konden dan ook niet-lidstaten deelnemen. Men ging er in deze jaren dus niet perse van uit dat de uiteindelijke oplossing voor het probleem van de monetaire stabiliteit een EEG-aangelegenheid zou zijn, ook de tal van andere opties werden overwogen. In 1974 na het mislukken van de eerste poging om tot een EMU te komen was het dus absoluut geen zekerheid dat een nieuw wisselkoerssysteem een instrument zou zijn voor verdere Europese integratie.¹⁶

In de eerste jaren na 1974 gebeurde er eigenlijk vrij weinig op het gebied van monetaire samenwerking binnen de EEG. Hier kwam eind 1977 pas verandering in na een speech van Roy Jenkins (president van de Europese Commissie) waarin hij pleitte voor een EMU. Deze speech in Florence zorgde voor een revival van het debat wat betreft monetaire coöperatie. De West-Duitse kanselier Helmut Schmidt, verontrust door de val van de dollar, greep deze mogelijkheid aan om een plan te ontwikkelen. Dit plan presenteerde hij na de formatie van een nieuwe Franse regering in maart 1978 aan de nieuwe Franse president Valéry Giscard d'Estaing tijdens de Copenhagen European Council in april 1978. Vanaf dit moment ging het snel en een paar maanden later bepaalden de Franse en Duitse leiders de voorwaarden van het EMS in de zogenaamde Bremen Annex die bevestigd was aan de conclusies van de Bremen European Council in juli 1978. Uiteindelijk werd men het in december 1978 eens over de details en werd er ingestemd met de totstandkoming van het EMS. De invoering liet echter nog op zich wachten tot maart 1979 door een blokkade van de Fransen vanwege de positie van MCA's binnen het GLB.¹⁷

---

¹³ Mourlon-Druol, *A Europe made of money*, 3.

¹⁴ De 'snake' is een poging binnen de Europese monetaire samenwerking om de fluctuaties van wisselkoersen te beheersen waarbij er een bandbreedte werd ontwikkeld voor de verschillende valuta's binnen de EEG en waarbij deze valuta's ook gekoppeld werden aan elkaar. In een later stadium van dit onderzoek zal specifiek op dit onderwerp worden ingegaan.

¹⁵ Marsh, *The Euro*, 73.

¹⁶ Mourlon-Druol, *A Europe made of money*, 3.

¹⁷ Idem.

Neofunctionalistische spillover-theorie

De neofunctionalistische theorie is in de jaren '50 en '60 van de twintigste eeuw ontwikkeld door Ernst Haas en Leon Lindberg als reactie op de oprichting van de EGKS (Europese Gemeenschap voor Kolen en Staal) en de EEG. Volgens een artikel van Haas uit 1958 zorgde de EGKS voor nieuwe communicatielijnen tussen de elites en voor nauwere banden tussen handelsorganisaties en politieke partijen. Dit resulteerde erin dat er een proces van spillover op gang kwam dat volgens Haas begon met de EGKS en onvermijdelijk leidde tot de integratie van andere economische en politieke sectoren, in dit geval de EEG.¹⁸ Lindberg definieerde dit spillover-effect in 1963 als volgt:

“‘spill-over’ refers to a situation in which a given action, related to a specific goal, creates a situation in which the original goal can be assured only by taking further actions, which in turn create a further condition and a need for more action, and so forth.”¹⁹

Hoewel Haas en Lindberg de theorie ontwikkelden hadden ze al een illustere voorganger, namelijk Jean Monnet. Ook hij was een belangrijke neofunctionalist. Hij erkende dit spillover-effect al voordat het een academische formulering had gekregen. Voor hem was het niet alleen een conceptueel kader, maar tegelijk een plan van aanpak. Hij verwachtte dat wanneer er integratie in een bepaalde sector zou plaatsvinden dit over zou slaan op andere sectoren. Zo moest men volgens hem tot een steeds verdere integratie komen. Dit komt vrijwel geheel overeen met de definitie van spillover van Lindberg. Dit neofunctionalistische concept van verandering wordt binnen de theorie op twee manieren gebruikt. Ten eerste wordt de term gebruikt voor het verschijnsel van verdere integratie en ten tweede beschrijft het ook een drijvende kracht achter de integratie; een inherente logica van de functioneel-economische integratie. Dit houdt dus in, zoals ook naar voren komt in de definitie van Lindberg, dat er na de integratie van de ene sector een bepaalde druk ontstaat binnen het integratieproces om ook andere sectoren te integreren. Het idee hierachter is dat een aantal sectoren binnen de industriële economieën zo verweven en afhankelijk zijn dat het onmogelijk is om ze van de rest van de sectoren te isoleren. Dus de regionale integratie van de ene sector zou alleen werken als dit wordt gevolgd door de integratie van andere sectoren. De integratie van de ene

---

¹⁸ Ernst B. Haas, “The Challenge of Regionalism”, *International Organization*, vol. 12, nr. 4 (herfst 1958), 440-458, aldaar 450.

¹⁹ Leon N. Lindberg, *The political dynamics of European economic integration* (Stanford 1963), 123.

sector leidt onvermijdelijk tot problemen die alleen opgelost kunnen worden door een verdere integratie.²⁰

Na de hoogtijdagen in de jaren '60 is het neofunctionalisme het mikpunt geworden van zware kritiek. Vooral het voorspellende element moest het ontgelden, met name de verwachting van Haas dat er na de twaalfjarige transitieperiode na het Verdrag van Rome een politieke unie zou ontstaan. Dit werd later echter ook door de neofunctionalisten, inclusief Haas, ontkend. Maar ook op andere aspecten van de theorie was grote kritiek. Zo was er ten eerste kritiek op de grote theoretische pretenties. Deze kritiek stelde terecht dat het geen allesomvattende theorie voor de Europese integratie was. Ten tweede gaat het spillover-effect uit van economisch determinisme en van een alsmaar groeiende economie. In de jaren '50 en '60 leken de bomen nog in de hemel te groeien, maar in de jaren '70 bleek dit niet het geval. Ten derde stelde het neofunctionalisme de actor centraal en negeerde ze hierbij de structuur (uitgezonderd de functionele spillover). Ten vierde onderschatte het de rol van het nationalisme en de soevereiniteitswens van staten. Ten vijfde faalde de theorie om de externe factoren mee te nemen binnen de beschouwing. Zo hebben beslissingen of ontwikkelingen binnen bijvoorbeeld de VS ook grote invloed op de ontwikkelingen binnen Europa. Tot slot hield de theorie geen rekening met binnenlandse politieke processen en structuren. Kortom, er was nogal wat kritiek en de theorie heeft het dan ook zwaar moeten ontgelden in de jaren na haar hoogtijdagen.²¹

Na deze kritieken werd de theorie onder andere door Arne Niemann geherformuleerd. De nieuwe theorie is vooral aangepast op de hierboven genoemde kritiekpunten. Zo wordt de integratie nog wel steeds als een proces gezien in plaats van losse gebeurtenissen, maar wel een proces dat door meerdere en diverse actoren en structuren beïnvloed wordt. Dus staten zijn geen eenduidige actoren en zeker niet de enige. De voorkeuren van deze actoren liggen ook niet vast, maar kunnen veranderen tijdens het integratieproces, er wordt geleerd van het voorgaande. Ook is er binnen de nieuwe theorie een rol voor de gecreëerde instituties binnen de integratie. Deze kunnen volgens de vernieuwde theorie een eigen leven gaan leiden. Deze instituties zijn ook lastig onder controle te houden, ook voor degenen die ze gecreëerd hebben. Het fundament van de theorie dat de integratie gedreven wordt door de functionele afhankelijkheid/ dependentie tussen de verschillende sectoren is wel gebleven. Dit geldt niet voor het idee van het neofunctionalisme als allesomvattende theorie. Het is een *partial theory*

---

²⁰ Arne Niemann, *Explaining decisions in the European Union* (Cambridge, 2006), 12, 13, 15, 17.

²¹ Niemann, *Explaining decisions in the European Union*, 20-23.

geworden. Het gaat slechts op voor een gedeelte van de Europese integratie, namelijk het verklaren van de integratie/uitkomsten. Ook wordt er niet langer uitgegaan van maximale spillover. Het is niet een proces dat alsmaar doorgaat. De neofunctionalistische teleologie is dus verdwenen. Wel is er juist meer rekening gehouden met tegenwerkende krachten, zoals de strijd voor soevereiniteit of het nationalisme.²² Kortom, bij de herformulering is de theorie op een aantal aspecten aanzienlijk van gedaante gewisseld.

Het effect dat binnen de neofunctionalistische theorie, en binnen deze scriptie centraal staat, is het spillover-effect. Ook dit effect is aan verandering onderhevig geweest tijdens de herformulering. Dit effect is nu op te delen in meerdere stromingen, waarvan ik de functionele-, de exogene-, de politieke- en de gecultiveerde spillover kort de revue zal laten passeren. Ten eerste de functionele spillover. Dit is de expansieve logica van de sectorintegratie. Lindberg stelde dat het oorspronkelijke doel alleen bereikt kon worden door verdere integratie. Dit zou weer een voorwaarde zijn voor nog meer actie, et cetera. Dit is dus de vorm die ook hierboven al aan bod is gekomen. Ten tweede is er de exogene spillover. Deze spillover wordt beïnvloed door factoren die zich niet binnen de Europese integratie bevinden. Het is een poging om de externe factoren die het gedrag van nationale- en supranationale actoren beïnvloed ook een rol te laten spelen binnen de theorie. De Europese integratie moet dus ook in een mondiale context worden geplaatst. Ten derde de politieke spillover. Hiermee wordt bedoeld dat nationale politici soms inzien dat hun probleem of belang niet opgelost kan worden puur op nationaal niveau. Om deze reden kunnen politici hun verwachtingen, activiteiten en loyaliteit verleggen naar het Europese toneel en kunnen nationale elites en andere groeperingen Europese integratie promoten. Tot slot is er de gecultiveerde spillover. Instituties kunnen zoals reeds vermeld een eigen leven gaan leiden en zo een motor voor verdere integratie zijn. Daarnaast zijn de supranationale instituties vaak voor een verdere integratie, omdat zij veelal profiteren van een alsmaar voortgaande integratie.²³

Uit de paragrafen over de monetaire problemen binnen het GLB en de monetaire samenwerking binnen de EEG komt al duidelijk een link naar voren tussen het GLB en de monetaire samenwerking. Dat er een koppeling tussen beide is staat dan ook buiten kijf. Wel is de vraag in hoeverre de link van doorslaggevend belang is geweest. Dus in hoeverre de monetaire samenwerking/integratie van de jaren '70 te verklaren is vanuit het GLB en of dit een onderbouwing is van de neofunctionalistische spillover-theorie. Ter

---

²² Idem. 27, 28.

²³ Idem. 30, 32, 34, 42.

verduidelijking gaat het hier om het feit of de integratie van de ene sector leidt tot integratie in een andere sector, dus om functionele spillover. Kortom, in deze scriptie zal de volgende hoofdvraag centraal staan:

“In hoeverre is de monetaire samenwerking binnen de EEG in de jaren 70 met als hoogtepunt het EMU-project naar aanleiding van het Wernerplan en de totstandkoming van het EMS in 1979 beïnvloed door het door monetaire problemen bedreigde Europese GLB en in hoeverre kan er dus gesproken worden van het neo-functionalistische functionele spillover-effect?”

Operationalisering

Het onderzoek zal bestaan uit twee verschillende casestudies en een hoofdstuk dat deze casussen zal inleiden. Uit dit inleidende hoofdstuk zal duidelijk worden dat hoewel de monetaire samenwerking pas echt van de grond kwam in de jaren '70 er ook ten tijde van het Verdrag van Rome en de jaren '60 al aandacht voor was. Hierbij valt onder andere te denken aan het Barre-report. Dit inleidende hoofdstuk zal gevolgd worden door de hoofdstukken waar in twee casussen de monetaire samenwerking binnen Europa in de jaren '70 wordt behandeld. Dit zijn respectievelijk het Werner-plan en de snake en de totstandkoming van het EMS. De focus bij de behandeling van deze casussen ligt op de redenen van de totstandkoming van de verschillende vormen van monetaire coöperatie en het accent zal hierbinnen vooral liggen op de rol van het GLB. De economische en monetaire werking van deze vormen van samenwerking zullen alleen aan bod komen wanneer het noodzakelijk is. Kortom, het draait om de achterliggende redenen van de monetaire samenwerking binnen Europa in de jaren '70 en niet om hetgeen waar de samenwerking toe geleid heeft.

Ik heb voor deze twee casussen in de jaren '70 gekozen, omdat zij de monetaire samenwerking het beste vertegenwoordigen. Dit zijn dé zaken die voor een oplossing voor de monetaire problematiek van die tijd moesten zorgen. De keuze voor de jaren '70 is bijna vanzelfsprekend, omdat in deze jaren de monetaire problematiek echt naar de voorgrond trad, er concrete afspraken werden gemaakt en monetaire samenwerking noodzakelijk werd. In dit decennium stond het Europese beleid dan ook voor het eerst in

het teken van monetaire coöperatie nadat het beleid van de jaren '60 vooral in het teken stond van het GLB en de gemeenschappelijke markt.²⁴

Wat betreft de neofunctionalistische functionele spillover theorie is het zeer lastig om deze exact te toetsen. In deze scriptie focus ik me puur op de functionele spillover; de ruggengraat van de neofunctionalistische theorie. Dit houdt in dat er getoetst moet worden of het GLB zo verstoord werd door de monetaire problemen dat het de oorzaak was van de monetaire integratie in de jaren '70. Kortom, of de problemen binnen het GLB een zo grote druk uitoefenden dat de monetaire integratie hieruit voortkwam om het GLB te beschermen. Om van deze functionele spillover te kunnen spreken moet er volgens Niemann sprake zijn van drie indicatoren. Ten eerste moet er een oorspronkelijk doel zijn. Hoe prominenter of opvallender dit doel is hoe groter de kans op een functioneel spillover effect. Ten tweede moet er een verband zijn tussen onderwerp A en onderwerp B. Om van functionele spillover te kunnen spreken moet een verandering of actie binnen onderwerp B voor aanpassingen zorgen of gevolgen hebben voor onderwerp A. Ten derde kan de mate van de functionele connectie verschillen. Wanneer actie in onderwerp B noodzakelijk is om het oorspronkelijk doel (onderwerp A) te behalen en er geen alternatieve manieren zijn dan is de functionele connectie zeer sterk. Zijn er echter ook alternatieven dan zal dit ten koste gaan van de neofunctionalistische functionele connectie.²⁵ In de conclusie zal ik de functionele spillover aan de hand van deze drie indicatoren toetsen. Ik gebruik deze drie indicatoren omdat deze het meest concreet zijn en ze direct voortkomen uit de definitie van functionele spillover. Daarnaast ben ik van mening dat er niet voor honderd procent sprake hoeft te zijn van het spillover effect om er toch van te kunnen spreken en hier biedt de derde indicator ruimte voor. Zoals in veel gevallen binnen de Geesteswetenschappen is het effect echter niet exact te meten en blijft het helaas ook een kwestie van persoonlijke interpretatie.

De relevantie van het onderzoek is tweërlei. Allereerst levert het een bijdrage aan de verklaring van de Europese integratie door middel van de neofunctionalistische functionele spillover-theorie. In deze scriptie zal de theorie getoetst worden en mogelijk een argument opleveren voor of tegen deze theorie. Een tweede punt waar dit onderzoek haar relevantie uit haalt is de invloed van het GLB op de monetaire samenwerking. Het is een op het oog logische oorzaak dat de monetaire problemen die een gevaar vormden voor de grootste prestatie van de EEG tot dan toe leiden tot een beleid dat gericht is op

---

²⁴ D.C. Kruse, *Monetary Integration in Western Europe, EMU, EMS and beyond* (Londen, 1980), 19.

²⁵ Niemann, *Explaining decisions in the European Union*, 62.

het beschermen van deze prestatie. In de reeds bestaande literatuur wordt hier echter niet uitgebreid bij stil gestaan. Komt het aan bod dan is het zeer summier en niet onderbouwd, maar wordt het gepresenteerd als een vaststaand feit. Dit onderzoek is er dan ook op gericht om de invloed van het GLB vast te stellen en na te gaan of het degelijk van invloed is geweest of dat de val van de dollar, politieke motieven en nationale belangen een grotere invloed hebben gehad.

Wat betreft het gebruik van de bronnen zal ik een beroep doen op zowel primair als secundair materiaal. Het gebruik van primair materiaal is om meerdere redenen noodzakelijk. Ten eerste is er, zoals uit de relevantie van dit onderzoek is af te leiden, nauwelijks secundair materiaal over de precieze rol van het GLB in de monetaire samenwerking binnen Europa in de jaren 70. Ten tweede is het doel van dit onderzoek om de gebeurtenissen te reconstrueren en voor deze reconstructie is primair materiaal van groot belang. Dit primaire materiaal zal onder andere bestaan uit beleidsnotities, de uiteindelijke voorstellen/plannen zelf en ook zijn er tal van memo's van de op dat moment centrale personen binnen de monetaire samenwerking, een voorbeeld hiervan is Roy Jenkins. Voor de behandeling van de grote lijn in deze scriptie focus ik me wel voornamelijk op secundair materiaal, omdat de monetaire samenwerking an sich wel een onderwerp is waar veel over geschreven is.

In de voorgaande alinea's is reeds aan bod gekomen welke onderwerpen naar voren zullen komen om tot een beantwoording van de hoofdvraag te komen, dit zal leiden tot de volgende hoofdstukindeling. In het eerste hoofdstuk wordt een inleiding gegeven op de monetaire samenwerking. In dit hoofdstuk zal de periode vanaf het Verdrag van Rome tot en met het Barre-report en de monetaire instabiliteit van eind jaren '60 aan bod komen. Vanaf hoofdstuk twee komen de verschillende casussen aan bod. Achtereenvolgens zullen in hoofdstuk twee het Werner-plan en de *snake* aan bod komen en ten slotte in hoofdstuk drie de totstandkoming van het EMS. Vanzelfsprekend wordt het onderzoek afgesloten met de conclusie en de epiloog.

Hoofdstuk 1: Monetaire samenwerking in de jaren '60

Hoewel de monetaire samenwerking pas echt van de grond kwam in de jaren '70 was er ten tijde van het Verdrag van Rome en de jaren '60 ook aandacht voor economische en monetaire integratie. Er werden in dit decennium dan wel weinig concrete afspraken gemaakt, maar wel werd de weg geplaveid voor de monetaire samenwerking in de jaren '70. In deze jaren ontstond de overtuiging dat er stappen op dit gebied gemaakt moesten worden. In dit inleidende hoofdstuk behandel ik achtereenvolgens de rol van de monetaire samenwerking binnen het Verdrag van Rome en het *Action Programme*, de *Agricultural Mythology*, de noodzaak voor monetaire samenwerking en het *Barre Report* en ik sluit af met de valutaschommelingen van eind jaren '60 en wat de gevolgen hiervan waren voor het GLB. Kortom, dit hoofdstuk behandelt de monetaire samenwerking van de Verdragen van Rome tot het Werner Plan dat op 8 oktober 1970 werd gepresenteerd; de eerste echte stap naar een monetaire unie.

Verdrag van Rome en het Action Programme

Hoewel er in het Verdrag van Rome niet expliciet over een economische of monetaire unie gesproken wordt impliceren bepaalde artikelen wel degelijk dat er in de toekomst naar zo'n unie moet worden toe gewerkt. Het verdrag verplicht de lidstaten nog niet tot een monetaire unie, maar er zijn al wel zoveel bepalingen in het verdrag opgenomen dat veel van de essentiële elementen om zo'n unie te creëren al present zijn. Dit is overigens met uitzondering van een systeem van vaste wisselkoersen, maar in 1957 was er dan ook nog geen reden om aan te nemen dat het systeem van Bretton-Woods scheuren zou gaan vertonen. Al vanaf de Tweede Wereldoorlog was de dollar de belangrijke valuta waaraan alle Europese valuta's gekoppeld waren, men kon het zich in het Europa van eind jaren '50 dan ook niet voorstellen dat er een onafhankelijk monetair beleid binnen de grenzen van de EEG zou kunnen bestaan. Daarnaast waren alle lidstaten op dat moment nog gebonden aan de condities van het IMF, pas in 1961 werden de externe wisselkoersen ingevoerd.²⁶

In het Verdrag van Rome werden dan wel reeds bepalingen opgenomen voor de creatie van een monetaire unie, maar het verdrag vermijdt zelf uiterst voorzichtig de verplichting om een monetaire unie te creëren. In 1956 en 1957 was het namelijk een erg

---

²⁶ Kruse, *Monetary Integration in Western Europe*, 13, 14.

Loukas Tsoukalis, *The Politics and Economics of European Monetary Integration* (Londen, 1977), 52.

gevoelig punt dat landen hun autonomie wat betreft het monetaire beleid kwijt zouden raken. Waarschijnlijk zou geen enkele lidstaat dit geaccepteerd hebben. De Fransen stonden zelfs al negatief tegenover de douane-unie en zagen liever dat de eigen producenten beschermd zouden worden. Nationale belangen speelden dus een grote rol. De artikelen met betrekking tot een gezamenlijk economisch beleid blijven dan ook allemaal een beetje vaag, zeker als het om tijdschema's gaat. Dit in tegenstelling tot het afschaffen van tarieven en andere obstakels op het gebied van handel, voor deze noodzakelijke elementen van een douane-unie zijn tamelijk precieze tijdschema's weergegeven.²⁷

Zoals uit de vorige alinea's reeds duidelijk is geworden voorziet de tekst al wel degelijk van bepalingen die essentieel zijn voor economische integratie en/of een monetaire unie. Er zitten meer van dit soort elementen in het verdrag dan op dat moment strikt noodzakelijk was.²⁸ Een eerste voorbeeld hiervan is artikel twee. Hierin staat dat de Gemeenschap het doel heeft om een gemeenschappelijke markt te creëren, maar ook om het economisch beleid van de lidstaten progressief te benaderen.²⁹ Hier wordt impliciet reeds aangegeven dat de Gemeenschap zich in bepaalde gevallen zal bemoeien met het economisch beleid van de lidstaten. Dit wordt nog duidelijker vermeld in artikel 103 waarin staat dat het korte termijn economisch beleid van de lidstaten van gezamenlijk belang is en dat het daarom onderwerp van gemeenschappelijk overleg dient te zijn.³⁰ Artikel 105 gaat hierin zelfs nog een stap verder en stelt dat dit beleid ook op elkaar af moet worden gestemd. Om dit te controleren en verdere afstemming te bevorderen wordt er tevens een Monetair Comité opgericht wat ook mocht ingrijpen in het nationale beleid wanneer noodzakelijk.³¹ Dit comité moest volgens Loukas Tsoukalis tevens de samenwerking op monetair gebied promoten.³² Ten slotte wordt er in artikel 107 vermeld dat alle lidstaten hun monetaire beleid zo moeten invullen dat het in het gemeenschappelijke belang is.³³ Het verdrag verplicht de lidstaten dus niet expliciet om vaste wisselkoersen te handhaven,

---

²⁷ Kruse, *Monetary Integration in Western Europe*, 15.

Tsoukalis, *The Politics and Economics of European Monetary Integration*, 51.

²⁸ Kruse, *Monetary Integration in Western Europe*, 14.

²⁹ Verdrag van Rome, art. 2 (http://ec.europa.eu/economy_finance/emu_history/documents/treaties/rometreaty2.pdf).

³⁰ Verdrag van Rome, art. 103.

³¹ Verdrag van Rome, art. 105.

³² Tsoukalis, *The Politics and Economics of European Monetary Integration*, 51.

³³ Verdrag van Rome, art. 107.

maar impliciet zeker. Vanuit een breder perspectief zou zelfs gesteld kunnen worden dat de invoering van de gemeenschappelijke markt ook de komst van een gemeenschappelijke munt impliceert.³⁴

Volgens D.C. Kruse is het Verdrag van Rome op bovenstaande punten een schoolvoorbeeld van de neofunctionalistische strategie. Volgens hem veranderden de voorvechters van vergaande Europese integratie na het falen van de Raad van Europa en de Europese Defensie Gemeenschap van strategie. In plaats van de directe aanpak, ging men over op de indirecte aanpak van economische integratie. Het ultieme doel bleef echter de creatie van een Verenigd Europa. Kruse stelt dan ook dat er naast het economische motief voor de monetaire samenwerking ook een heel sterk politiek motief was. Dit argument was dat door de economische integratie de banden tussen de lidstaten aanzienlijk versterkt zouden worden. Dit zou een gevoel van eenheid bewerkstelligen en een stimulans zijn voor een grotere interactie tussen de verschillende nationale overheden. Economische integratie was dus niet alleen een doel op zich, maar het was tevens een middel om het grotere doel van een Verenigd Europa te bereiken.³⁵

Naast het Verdrag van Rome waren er rond 1960 meer ideeën over een monetaire unie binnen de EEG. Eén van deze ideeën was van de Amerikaan Robert Triffin, onder andere bekend van het Triffin Dilemma over de onvolkomenheden van Bretton-Woods. Hij pleitte voor een actieve rol van de EEG in het internationale monetaire systeem. Voor hem was de monetaire samenwerking binnen de EEG dus niet om interne problemen op te lossen, maar vanwege externe motieven. Deze externe motieven kwamen vooral voort uit de eerste serieuze problemen van het naoorlogse monetaire systeem; de goudcrisis van 1960, de grote begrotingstekorten van de Amerikaanse overheid en het grote tekort op de Amerikaanse betalingsbalans.³⁶ De lidstaten van de EEG hadden juist te maken met enorme overschotten op de betalingsbalans. Hierdoor was er binnen de EEG veel minder haast om progressie te boeken op het gebied van monetaire samenwerking. Deze houding veranderde aanzienlijk na de revaluatie van de Nederlandse gulden en de Duitse mark in 1961.³⁷ Dit zorgde voor stress wat betreft de stabiliteit van de wisselkoersen, die

---

³⁴ Kruse, *Monetary Integration in Western Europe*, 13.

³⁵ Idem. 15, 16.

³⁶ Tsoukalis, *The Politics and Economics of European Monetary Integration*, 53.

³⁷ Marsh, *The Euro*, 43, 44.

op haar beurt het GLB en volgens David Marsh zelfs de hele politieke balans in Europa zou kunnen verstoren.³⁸

Op 24 oktober 1962 kwam de Commissie met haar *Action Programme of the Community for the second stage*. Naast de lichte stress over de stabiliteit van de interne wisselkoersen waren de andere twee grote redenen om met dit rapport te komen de toenemende zorg over de toekomst van het internationale monetaire systeem en de mogelijke toetreding van Groot-Brittannië tot de EEG wat tot het verlies van het momentum wat betreft de integratie zou kunnen leiden.³⁹ In dit memorandum wordt duidelijk gesteld dat monetaire integratie noodzakelijk is. Ten eerste zouden de nationale regeringen hierdoor beter op elkaar afgestemd raken en ten tweede zou de afwezigheid van progressie in het monetaire beleid de prestaties van de Gemeenschap van de eerste vier jaar nadrukkelijk in gevaar brengen. Schommelingen in de wisselkoersen zouden een vernietigend effect hebben op de douane-unie en op het GLB.⁴⁰ Volgens dit rapport zouden de nationale centrale banken dan ook intensief moeten gaan samenwerken en een meer gezamenlijk beleid nastreven. Dit vooral op het gebied van de reserves van vreemde valuta's, omdat het internationale monetaire systeem hierop rustte. Tevens zou er een gezamenlijke positie moeten worden uitgewerkt met betrekking tot het huidige internationale monetaire systeem en zouden er blauwdrukken moeten worden gemaakt van hervormingen van dit systeem.⁴¹ Er wordt zelfs gesproken over de invoering van een monetaire unie, die zou de gemeenschappelijke markt moeten completeren.⁴²

Op 24 juni 1964 werden er door de Commissie concrete voorstellen gedaan naar aanleiding van dit rapport. Volgens haar was het ontbreken van een monetair beleid een grote zwakte en zou dit gat gedicht moeten worden. De Commissie stelde dan ook voor de hierboven genoemde punten uit het rapport mee te nemen en pleitte tevens voor de totstandkoming van instituties op het gebied de binnenlandse monetaire politiek, het internationale monetaire beleid, het wisselkoersbeleid en het budgettaire beleid (overheidsfinanciën). Dit was de eerste grote concrete stap van de Gemeenschap op het gebied van monetaire integratie. Het Actieprogramma van de Commissie en deze

---

³⁸ Marsh, *The Euro*, 44, 45.

³⁹ Tsoukalis, *The Politics and Economics of European Monetary Integration*, 56, 57. Memorandum of the Commission on the Action Programme of the Community for the second stage (http://aei.pitt.edu/1327/1/memorandum_1962_second_stage.pdf), 64.

⁴⁰ Action Programme of the Community for the second stage, 63, 64.

⁴¹ Action Programme of the Community for the second stage, 65, 66.

⁴² Action Programme of the Community for the second stage, 67.

voorstellen konden echter op weinig steun rekenen vanuit de lidstaten. Vooral de Duitse regering was het op het gebied van economische- en monetaire integratie vrijwel met ieder punt oneens.⁴³ Wellicht had ze de angst dat ze als sterkste en meest concurrerende economie van de lidstaten de dupe kon worden van de zwakheid van anderen.

Eind 1963 werd de Gemeenschap geconfronteerd met de eerste interne monetaire crisis. Dit zorgde voor een abrupte verstoring van de wittebroodsweken die vijf jaar geduurd hadden. In zowel Frankrijk als Italië was er sprake van een hoge inflatie en dit leidde uiteindelijk in '63/'64 tot grote problemen op de betalingsbalans, vooral in Italië. Voor het eerst was er binnen de Gemeenschap een onbalans op monetair gebied. Deze crisis toonde tevens aan dat de Gemeenschap niet voorbereid was op deze interne problemen. Voor de Commissie en het Monetair Comité waren de effecten van de alsmaar toenemende economische en monetaire afhankelijkheid overduidelijk. Ook bij de lidstaten won dit idee terrein. Dit zorgde er voor dat er na deze crisis een positiever klimaat was tegenover de plannen van de Commissie die in juni 1963 nog werden afgeschoten. In mei 1964 werd dan ook besloten tot de creatie van een comité van gouverneurs van de centrale banken en een *Budgetary Policy Committee*. Dus minder dan een jaar na het harde nee van de Erhard waren ook de Duisters bereid om kleine stapjes richting monetaire samenwerking te zetten.⁴⁴

Ondanks dat er kleine stappen werden gezet richting monetaire samenwerking en het impliciet ook vermeld werd in het Verdrag van Rome was het zeker niet het belangrijkste waar de Gemeenschap zich mee bezighield. De focus lag vooral op de inwerkingstelling van de gemeenschappelijke markt en het GLB, dit had de prioriteit. Ik wil echter met deze paragraaf, en de rest van dit tweede hoofdstuk, aantonen dat hoewel het geen prioriteit had er wel actief werd nagedacht over monetaire samenwerking en dat dit wel degelijk van belang is geweest voor de stappen die in de jaren '70 zijn gezet.

The Agricultural Mythology

Na de kleine stappen richting monetaire samenwerking van mei 1964 was er vier jaar lang geen enkele voortgang op monetair gebied. Eén van de hoofdoorzaken hiervan was het GLB, en dan met name de overeenkomst over de gemeenschappelijke graanprijzen die in december 1964 werd genomen. Deze beslissing heeft een grote invloed gehad op de

---

⁴³ Tsoukalis, *The Politics and Economics of European Monetary Integration*, 57.
Kruse, *Monetary Integration in Western Europe*, 17.

⁴⁴ Tsoukalis, *The Politics and Economics of European Monetary Integration*, 58, 59.

monetaire samenwerking in de jaren na dit besluit. Dit betekende namelijk dat de agrarische prijzen in de toekomst in Units of Account zouden worden berekend en niet langer in de nationale valuta.⁴⁵ De Gemeenschap koos bij de invoering van de gemeenschappelijke prijzen voor de Units of Account (UA) en niet voor een bestaande valuta om het supranationale karakter te benadrukken. Deze nieuwe valuta werd aan de goudprijs gekoppeld en dus aan de dollar vanwege haar vaste koppeling met de goudprijs. Tevens had iedere nationale valuta had een vaste wisselkoers met deze UA.⁴⁶ Dit betekent automatisch ook dat de nationale prijzen in de eigen valuta moeten worden aangepast na een revaluatie of devaluatie van die eigen valuta. Zowel revaluaties als devaluaties werden zo een stuk lastiger. Een devaluatie van de eigen valuta werd op deze manier een stuk minder effectief, omdat de landbouwprijzen in de eigen valuta met een zelfde percentage moeten stijgen gelijk aan de devaluatie van de munt. Dit betekent dus een toename van de prijs van landbouwproducten en hoogstwaarschijnlijk een toenemende inflatie. Een revaluatie van de eigen valuta zal echter politiek lastig zijn vanwege de lagere prijs die de boeren dan krijgen voor hun producten in de eigen munt.⁴⁷ Kortom, door de invoering van de gemeenschappelijke prijzen voor landbouwproducten in UA werd de appreciatie of depreciatie van de nationale valuta's een stuk ingewikkelder.

Het Monetair Comité stelde in haar zevende rapport dan ook dat "*revaluation and devaluation within the EEC have become more difficult and unlikely*".⁴⁸ Daarnaast wordt in dit rapport gesteld dat door de toenemende integratie het voor de lidstaten vrijwel onmogelijk is geworden om volledig de eigen economische koers uit te stippelen, dus ook om aanpassingen te doen in het wisselkoersbeleid.⁴⁹ De Commissie voegde hier in haar *Eight General Report* aan toe dat het "*The task of the Community institutions is now to render internal devaluation or revaluation impossible or unnecessary, instead of merely difficult or unlikely*".⁵⁰ Vervolgens noemt ze enkele extra maatregelen die getroffen moeten worden om dit te bereiken. Voorbeelden hiervan zijn het intensiveren van de samenwerking wat betreft het monetaire beleid en de instrumenten hiervan en een grotere

---

⁴⁵ Idem. 59, 60.

⁴⁶ Hill, *The Common Agricultural Policy*, 60.

⁴⁷ Tsoukalis, *The Politics and Economics of European Monetary Integration*, 59, 60.

⁴⁸ Seventh Report on the activities of the Monetary Committee (http://aei.pitt.edu/1295/1/7th_monetary.pdf), 12.

⁴⁹ Idem. 12.

⁵⁰ Eight General Report on the activities of the Community, juni 1965 (http://aei.pitt.edu/30811/1/67516_EEC_8th.pdf), 149.

solidariteit tussen de lidstaten met betrekking tot de nationale reserves.⁵¹ Het leek er dus op dat een hoofdelement van de monetaire unie bij de invoering van een gemeenschappelijke munt al zijn intrede had gedaan halverwege 1965, namelijk de vaste wisselkoersen. Volgens Loukas Tsoukalis hing het idee van een gemeenschappelijke munt ook in de lucht, al werd er nooit een concreet voorstel gedaan. Wellicht was het dus alleen een idee om de stemming te peilen en de discussie aan te zwengelen in de hoop dat dit tot verdere integratie zou leiden.⁵²

De Commissie pleitte dus voor een systeem van vaste wisselkoersen zoals uit de vorige alinea is gebleken. Ze had hierin de steun van de Franse minister van Economie en Financiën, Valéry Giscard d'Estaing. Hij zag vaste wisselkoersen als een essentieel element voor de instandhouding van het GLB. Het was dus niet geheel onlogisch dat hij een voorstander was van vaste wisselkoersen aangezien Frankrijk het meest profiteerde van het GLB. Zijn steun was echter wel stilzwijgend. Hij kwam pas na het verlaten van zijn functie uit voor zijn standpunt in een groot interview in *Le Monde*. De reden hiervoor was dat er binnen Frankrijk verschillende opvattingen waren over het monetaire beleid. Er was een machtsstrijd gaande binnen Frankrijk over welk gestalte het externe monetaire beleid diende te krijgen. Een belangrijke speler hierin was De Gaulle. Dit werd ook duidelijk na het aftreden van Giscard d'Estaing. Zijn opvolger, Michael Debré, was een fervent aanhanger van De Gaulle en deze schoot het idee van een vaste wisselkoersen of een gemeenschappelijke munt volledig af. Volgens hem waren deze ideeën een direct aanval op de Franse soevereiniteit.⁵³ De Fransen waren overigens wel de enigen die de voorstellen van de Commissie uit juni 1965 zo afschoten. De rest van de landen stond er positiever tegenover. Zelfs Duitsland stond er niet zo afwijzend tegenover als in 1963. De Duitsers zagen in dat monetaire samenwerking binnen de EEG een goed alternatief was voor de samenwerking binnen het IMF en de Groep van Tien⁵⁴. De Nederlanders en de Italianen hadden ook wel hun bedenkingen, maar over het algemeen hadden de overige landen wel de overtuiging dat een monetaire unie de logische volgende stap zou zijn in de Europese integratie.⁵⁵

---

⁵¹ Idem. 149.

⁵² Tsoukalis, *The Politics and Economics of European Monetary Integration*, 60.

⁵³ Idem. 60, 61

⁵⁴ Een in 1963 opgericht samenwerkingsverband van zeven EU-lidstaten (België, Duitsland, Frankrijk, Italië, Nederland, het Verenigd Koninkrijk en Zweden) en Canada, Japan, de Verenigde Staten en Zwitserland, waarin gesproken wordt over zaken die van belang zijn voor het IMF en het internationaal monetaire stelsel.

⁵⁵ Tsoukalis, *The Politics and Economics of European Monetary Integration*, 61.

Er waren echter twee redenen die ervoor zorgden dat deze volgende stap er niet zou komen, tenminste niet binnen afzienbare tijd. Ten eerste veranderden de verwachtingen aanzienlijk na de 'Lege-stoel crisis' en het hierop volgende Compromis van Luxemburg. De Commissie 'durfde' hierna geen voorstellen meer te doen en de Franse regering was niet langer geïnteresseerd in welk voorstel dan ook. Iedereen wachtte dus eigenlijk op een volgende Franse regering voordat er weer progressie kon worden geboekt.⁵⁶ De tweede reden komt voort uit de werking van het GLB. De voortgang op het gebied van de gemeenschappelijke markt en, vooral, het GLB zorgden voor het idee dat monetaire schommelingen niet mogelijk waren. Zeker niet meer na de invoering van de gemeenschappelijke prijzen binnen het GLB in UA. Dit gevoel van zekerheid was een vals gevoel van zekerheid, maar zorgde er wel voor dat er in deze periode geen progressie werd geboekt met betrekking tot de verdere coördinatie van het economische en monetaire beleid van de verschillende lidstaten.⁵⁷ Er heerste het idee dat er al een de facto monetaire unie was bereikt. Dit geloof was vooral gebaseerd op het feit dat anders de gemeenschappelijke agrarische prijzen het niet zouden overleven, en dus het GLB niet. Er was sprake van een *Agricultural Mythology*.⁵⁸

Dit is tevens een goed voorbeeld van de neofunctionalistische spill-over theorie. Het GLB zou dus niet alleen tot gemeenschappelijke prijzen leiden, maar ook tot vaste wisselkoersen binnen de Gemeenschap. Het zou dus ook een nauwere economische en monetaire samenwerking tussen de lidstaten opleveren en uiteindelijk leiden tot een monetaire unie.

De noodzaak van monetaire samenwerking en het Barre-report

Naast dat het lastig was om goed te beargumenteren waarom monetaire integratie noodzakelijk was binnen de context van de vorige paragraaf gebeurde er tevens niets omdat de realisatie van de gemeenschappelijke markt en het GLB bovenaan het prioriteitenlijstje stonden. Dit vereiste de volledige aandacht van de Commissie. Dit veranderde eind jaren '60. De twee kerndoelen waren bereikt en de Commissie kreeg haar

---

⁵⁶ Idem. 61.

⁵⁷ Kruse, *Monetary Integration in Western Europe*, 19.

⁵⁸ Tsoukalis, *The Politics and Economics of European Monetary Integration*, 62.

handen weer vrij. Ook de vaste wisselkoersen konden in deze periode niet meer voor de volle honderd procent gegarandeerd worden.⁵⁹

De devaluatie van de Britse pond in 1967 zorgde voor het eerst sinds zeven jaar voor de verandering van een wisselkoers van werelds belangrijkste valuta's. De depreciatie van de Britse pond had een groter effect dan alleen op de internationale handel en financiering, de pond was namelijk de reservevaluta van het Bretton-Woodssysteem. De vaste koppeling tussen de Amerikaanse dollar, goud en de Britse pond kwam hiermee dus ten einde. Daarnaast kwam ook de dollar onder steeds grotere druk te staan door de alsmaar oplopende staatsschuld van de VS, onder andere door de oorlog in Vietnam. De goudreserve in Fort Knox daalde hierdoor flink en overal begon men te twijfelen of de VS nog wel in staat waren om de koers van een *ounce* goud voor 35 dollar te behouden. De twijfel werd nog groter nadat de dollar het doelwit werd van speculatieve aanvallen na de devaluatie van de Britse pond. Door middel van de *Gold Pool* wisten de VS de koppeling tussen goud en de dollar in stand te houden. Telkens wanneer de prijs van een *ounce* goud onder de 35 dollar dreigde te raken werd er goud aangekocht door de *Gold Pool* totdat de prijs weer op een stabiel niveau zat. Toen de voorraad in Fort Knox echter bleef dalen pleitte de Amerikaanse regering voor een loskoppeling van goud en de dollar. Een stap die overal ter wereld de alarmbellen deed rinkelen, omdat het de fundatie van Bretton-Woods aantastte.⁶⁰

Binnen deze context lanceerde de Commissie haar eerste initiatief voor monetaire integratie sinds het *Action Programme* van vier jaar eerder. De Commissie wilde, met de devaluatie van de Britse pond nog vers in het geheugen, een wederzijds steunprogramma opzetten voor wanneer een valuta van een lidstaat in de problemen zou komen. Zoals in de eerste paragraaf van dit hoofdstuk duidelijk is geworden zou dat kunnen onder artikel 108 en 109 van het Verdrag van Rome. De Commissie wilde het monetaire beleid binnen de Gemeenschap dus meer op elkaar af stemmen en reguleren. Ze was het dan ook absoluut niet eens met de aanbeveling van het IMF om meer flexibiliteit toe te laten in het systeem. Dit zou een groot gevaar voor het vlaggenschip van de Gemeenschap, het GLB, vormen.⁶¹ De Commissie pleitte dan ook voor een gemeenschappelijk standpunt wat

---

⁵⁹ Kruse, *Monetary Integration in Western Europe*, 19, 20.

⁶⁰ Idem. 20

⁶¹ Idem. 21, 21.

betreft wisselkoersen, ook ten opzichte van de koersen van niet-lidstaten mochten deze gaan zweven.⁶²

Naast deze punten stelde de Commissie voor dat er onderzoek werd gedaan naar de ingebruikname van één UA, in plaats van al de verschillende eenheden voor ieder onderdeel binnen de Gemeenschap.⁶³ Tevens wilde de Commissie de dag-tot-dag fluctuaties van de verschillende valuta's afschaffen. De pariteiten lagen dan wel vast, maar de koersen schommelden nog wel rond deze pariteit.⁶⁴ Soms kon dit wel anderhalf procent per dag schelen; een groot obstakel voor een succesvol GLB.⁶⁵ Al deze aanbevelingen van de Commissie werden eigenlijk vergeten in de lente en zomer van 1968 en kwamen pas in september weer in beeld om uiteindelijk gepresenteerd te worden in het *Barre Report* van 12 februari 1969.⁶⁶

Het *Barre Report* was de eerste poging binnen de Gemeenschap om een systematische benadering tot monetaire integratie te formuleren. Het kan echter nog niet gezien worden als het eerste pakket van concrete maatregelen voor economische en monetaire integratie. Het rapport gaat meer over wat er in het verleden bereikt is dan wat er in de toekomst bereikt moet worden. Het is dan ook niet perse een roep om verdere integratie, maar het gaat meer uit van monetaire integratie om de bestaande verrichtingen uit het verleden zoals de douane-unie en het GLB te beschermen.⁶⁷ Volgens het rapport is het noodzakelijk om het economisch beleid van de lidstaten op elkaar af te stemmen en een systeem te creëren van wederzijdse economische hulp. Door de hoge mate van verwevenheid van de economieën van de verschillende lidstaten hebben beslissingen van de ene lidstaat ook gevolgen voor de andere. Het beleid dient dus op elkaar af te worden gestemd.⁶⁸ Als iedere lidstaat zijn eigen beleid gaat nastreven zal dat leiden tot een chaotische situatie waar geen enkele lidstaat haar doel zal bereiken. Tevens bestaat er het gevaar dat regeringen in hun poging een zo groot mogelijk eigen belang na te streven schade toebrengen aan de douane-unie of het GLB. Daarom kan volgens het rapport de

---

⁶² Commission memorandum to the Council on the co-ordination of the economic policies and monetary co-operation within the Community (http://ec.europa.eu/economy_finance/emu_history/documentation/chapter2/19690212en015coordineconpoli.pdf), 3. (In het vervolg aangeduid als het Barre Report)

⁶³ Barre Report, 4.

⁶⁴ Idem. 3.

⁶⁵ Kruse, *Monetary Integration in Western Europe*, 21.

⁶⁶ Idem. 22.

⁶⁷ Idem. 22, 23.

⁶⁸ Barre Report, 4-6.

Gemeenschap niet stoppen met de integratie, er zullen verdere stappen moeten worden gezet.⁶⁹

Het *Barre Report* brengt twee aspecten naar voren waar volgens de Commissie progressie in geboekt diende te worden. Ten eerste kan volgens het rapport niet alleen het korte termijn economisch beleid op elkaar worden afgestemd. Dit is onmogelijk als er geen rekening wordt gehouden met het beleid op de middellange termijn. Dit betekende niet dat het beleid één op één afgestemd diende te worden, maar wel dat het consistent moest zijn.⁷⁰ Ten tweede werden in het rapport voorstellen gedaan op het gebied van wederzijdse financiële hulp. Zonder dit systeem zou er een groot risico bestaan voor de Gemeenschap en verrichtingen in het verleden. In het geval van nood zouden lidstaten waarvan de reserves werden leeg getrokken kunnen lenen bij de andere lidstaten.⁷¹ Dit kon ook al via het IMF en via verschillende bilaterale verdragen, maar de Commissie wilde ook graag een EEG-mechanisme. Dit zou de identiteit van de Gemeenschap bevestigen. Het zou bovendien niet meer dan logisch zijn dat een lidstaat in moeilijkheden eerst bij zijn partners zou aankloppen.⁷²

Uiteindelijk werden deze aanbevelingen niet in het geheel uitgevoerd. De maatregelen die 17 juli 1969 werden goedgekeurd waren bij lange na niet zo ambitieus als de Commissie graag gewild had. Maar al was de voortgang miniem, er was na jaren van geen enkele progressie in ieder geval weer een stap vooruit gezet. Dit was ook niet verrassend gezien de context. De twee belangrijke instituties van de eerste jaren van de Gemeenschap stonden op hun plek, de pond was gedevalueerd, er was een crisis in het internationale monetaire systeem en er waren ontwikkelingen gaande die het vertrouwen in vaste wisselkoersen voor de komende jaren ernstige schade toebracht. De lidstaten erkenden dat er progressie op het gebied van monetaire samenwerking nodig was om de prestaties uit het verleden te beschermen.⁷³ In de periode na het *Barre Report* zou dit alleen maar duidelijker worden door de veranderende monetaire situatie binnen de Gemeenschap. Kortom, ook een prima voorbeeld van de functionele spillover-theorie.

---

⁶⁹ Idem. 6.

⁷⁰ Idem. 7.

⁷¹ Idem. 7

⁷² Kruse, *Monetary Integration in Western Europe*, 24.

⁷³ Idem. 25.

De valutaschommelingen van eind jaren '60 en de gevolgen voor het GLB

Afgezien van de revaluatie van de Duitse mark en de Nederlandse gulden in 1961 en de devaluatie van de Britse pond in 1967 waren de jaren '60 met betrekking tot de wisselkoersen tamelijk stabiel verlopen. Het jaar 1969 maakte aan al deze stabiliteit echter een einde. In 1969 werd de vraag naar Duitse exportproducten zo groot dat de wisselkoers tussen de DM en de andere valuta's sterk onder druk kwam te staan. Dit was vooral het gevolg van het feit dat de Duitse industrie in deze jaren veel competitiever werd dan de industrieën van de overige lidstaten.⁷⁴ Toch was de mark niet de eerste valuta binnen de Gemeenschap die haar wisselkoers diende aan te passen, dat was de Franse franc. De franc werd op 10 augustus 1969 met 11,11% gedevalueerd.⁷⁵ De man die dit besluit nam was Valéry Giscard d'Estaing. Hij was opnieuw minister van Economische Zaken en Financiën nadat De Gaulle in april 1969 was afgetreden.⁷⁶ De Duitse regering volgde vervolgens op 30 september. Ze lieten de mark zweven en deze revalueerde vervolgens met 8,5%.⁷⁷ Dit besluit van de Duitse regering viel zeer slecht bij de Commissie. Deze daagde de Duitsers zelfs voor het Europese Hof. Het laten zweven van valuta werd namelijk als een vloek gezien door de Commissie vanwege de grote gevolgen die het kon hebben voor de werking van het GLB.⁷⁸

Deze veranderingen in de wisselkoersen had grote gevolgen voor de werking van het GLB aangezien er gemeenschappelijke prijzen waren die in UA werden berekend en vervolgens werden omgerekend in de nationale valuta. In Frankrijk zorgde dit er voor dat de Franse boeren hogere prijzen kregen voor hun producten. Dit zou de inflatie in Frankrijk nog meer aanwakkeren. De Franse regering wilde dit koste wat het kost voorkomen en stelde voor om gefaseerd nieuwe prijzen in te voeren. In Duitsland gebeurde echter precies het omgekeerde. Daar kregen de boeren juist minder marken per UA, dus ook minder voor hun producten. Dit was voor Duitse politici niet acceptabel en dus kregen de Duitse boeren nog wel dezelfde prijs als voorheen. Deze prijs was dus hoger dan de UA-prijs, het verschil hiertussen werd de *green-rate* genoemd. Vanaf dit moment was vrijhandel niet meer mogelijk binnen de Gemeenschap. In het geval van vrijhandel zouden

---

⁷⁴ Hill, *The Common Agricultural Policy*, 34.

⁷⁵ Marsh, *The Euro*, 55.

⁷⁶ Tsoukalis, *The Politics and Economics of European Monetary Integration*, 75.

⁷⁷ Hill, *The Common Agricultural Policy*, 34.

⁷⁸ Tsoukalis, *The Politics and Economics of European Monetary Integration*, 77.

de hoge Duitse prijzen alle agrarische productie uit andere lidstaten naar zich toe trekken.⁷⁹

Om dit te voorkomen werd een systeem van belastingen en subsidies opgezet. Zonder deze ingreep zouden binnen de kortste keren alle Fransen landbouwproducten op de Duitse markt te vinden zijn. Duitse importeurs zouden dan bij een hogere waarde van de mark Frans graan kunnen importeren om het vervolgens de verkopen op de Duitse markt waar de prijzen veel hoger lagen. Om dit tegen te gaan moest het verschil tussen de Franse en Duitse prijzen als belasting worden betaald aan de FEOGA (*European Agricultural Guarantee and Guidance Fund*). Tegelijkertijd werd vanzelfsprekend de export vanuit Duitsland gesubsidieerd. Deze belastingen en subsidies werden de *Monetary Compensatory Amounts* (MCA's) genoemd. Dit systeem van van MCA's is dus precies het tegenovergestelde van wat wat werd nagestreefd, namelijk een vrije markt. De gemeenschappelijke prijzen waren dus van korte duur.⁸⁰

De appreciatie en depreciatie van respectievelijk de Duitse mark en Franse franc maakte ook een einde aan de illusie van een de facto monetaire unie zoals die in de tweede paragraaf van dit hoofdstuk naar voren kwam. Het idee dat de wisselkoersen onveranderbaar waren omdat anders het GLB in de problemen kwam was vermorzeld. Daarnaast zorgden de problemen voor een isolatie van de Franse agrarische markt door de introductie van grensbelastingen. In Frankrijk maakte men zich dan ook grote zorgen over de toekomst van het GLB. In *Le Monde* werd zelfs al over het einde gesproken. Tevens werd er in Franse kranten geopperd om opnieuw tarieven in te voeren tegen Duitse producten. De Duitse economie werd in deze periode sterker en sterker en de Fransen beschuldigden de Duitsers van economisch nationalisme. In reactie hierop gingen ook in Duitsland de alarmbellen rinkelen en kwam er de roep om de landbouw weer te nationaliseren.⁸¹

De Duitse regering en beleidsmakers namen deze roep echter nauwelijks serieus en waren zich wel bewust van het belang van het GLB voor niet alleen Frankrijk, maar voor de hele Gemeenschap. Een Duits onderzoeksinstituut stelde hierop dat de tijd van sectorintegratie voorbij was en dat alle markten geïntegreerd dienden te worden. Dit zou inhouden dat ook het economische en monetaire beleid op korte termijn geharmoniseerd moest worden. De Britse econoom Uwe Kitzinger scheef zelfs in de *Frankfurter Allgemeine*

---

⁷⁹ Hill, *The Common Agricultural Policy*, 34.

⁸⁰ Idem. 35, 63.

⁸¹ Tsoukalis, *The Politics and Economics of European Monetary Integration*, 77.

Zeitung dat de Gemeenschap niet lang meer de tijd had om te beslissen of het haar economisch en monetair beleid ging coördineren of dat de Gemeenschap in het geheel werd afgebroken. Dit idee leefde niet alleen in Duitsland, maar ook in andere lidstaten. Met dit idee gingen de Europese leiders dus de onderhandelingen in in Den Haag in 1969.⁸²

Conclusie

Hoewel de jaren '70 bekend staan als de jaren waarin de monetaire samenwerking binnen de EEG op gang kwam stond deze samenwerking vanaf het Verdrag van Rome al wel degelijk op het programma. Tot eind jaren '60 ontbrak echter de noodzaak om concrete maatregelen in deze richting te nemen. Er was sprake van een *Agricultural Mythology* en de Commissie had haar handen vol aan de implementatie van de douane-unie en het GLB. Met de monetaire crisis van eind jaren '60 kwam er een einde aan het geloof dat er dankzij het GLB stabiele wisselkoersen waren binnen de EEG. Een stabiliteit die wel noodzakelijk was voor het functioneren van het GLB. De noodzaak tot monetaire samenwerking was dus geboren.

Daarnaast waren de douane-unie en het GLB in deze periode volledig om hun plek. Volgens D.C. Kruse was het dus tijd voor een nieuw project dat zou dienen als instrument voor verdere integratie. Hij stelt dat deze samenwerking het paard van Troje was om tot een politieke unie te komen, zo kon men onder de radar naar dit ultieme doel toewerken.⁸³ Volgens deze visie is er dus een economisch motief voor de monetaire en economische integratie en een politiek motief. Het economisch motief is dat de twee grote successen van het eerste decennium beschermd moeten worden. Dit motief komt vooral naar voren in het *Barre Report*. Het politieke motief houdt echter in dat er een nieuw doel nodig was in de verdere integratie van Europa. Monetaire integratie was hiervoor ideaal. Vanwege deze twee motieven was monetaire integratie uiterst populair om de douane-unie en het GLB op te volgen als belangrijkste project binnen de Gemeenschap. Met dit idee ging men binnen de EEG richting de top in Den Haag van 1969.

Wat betreft de functionele spillover is er op dit punt een overduidelijk verband tussen beide onderwerpen (indicator twee). Dit verband komt duidelijk naar voren in het Barrereport; de bescherming van het GLB door op monetair gebied te integreren. Tevens was het oorspronkelijke doel (indicator één) prominent aanwezig in deze periode. Het

---

⁸² Idem. 77, 78.

⁸³ Kruse, *Monetary Integration in Western Europe*, 24.

landbouwbeleid was net in zijn plaats en was het paradepaardje van de Gemeenschap. Het zou dus ten koste van alles beschermd moeten worden. Dit maakt de functionele spillover theorie zeer aannemelijk. De derde indicator is minder eenduidig. Hoewel in het Barrereport en andere rapporten naar voren komt dat monetaire integratie noodzakelijk is om het GLB te laten functioneren gaat dit niet voor de volle honderd procent op. Het zou het GLB zeker beter laten functioneren, maar de MCA's deden hun werk en het is niet dat het GLB ophield te bestaan na de koersschommelingen. Monetaire integratie zou de beste oplossing zijn, maar het is niet zo dat er geen alternatieven waren. Toch durf ik wel te stellen dat er voldoende aan de indicatoren is voldaan om te stellen dat er gesproken kan worden van functionele spillover.

Hoofdstuk 2: De top van Den Haag en het Wernerplan

In dit hoofdstuk zal de periode vanaf de top van Den Haag in 1969 tot het vertrek van Frankrijk uit de Snake in 1974 behandeld worden. De focus ligt hier vooral op de rol van het GLB, maar aangezien ik de periode chronologisch behandel zullen ook andere motieven voor de monetaire samenwerking naar voren komen. Ik heb hiervoor gekozen, omdat de ontwikkelingen in deze jaren beter te begrijpen zijn wanneer er een completer overzicht wordt gegeven. Dit hoofdstuk is ingedeeld in drie paragrafen allereerst behandel ik de top van Den Haag en het Wernerplan, vervolgens de periode van maart 1971 tot maart 1972 die gekenmerkt wordt door een internationale monetaire crisis, de derde paragraaf behelst de periode van april 1972 tot januari 1974, een periode waarin de Snake (in de tunnel) wordt geboren en waarin ook een einde aan het vier-jarig EMU project komt door het vertrek van de Franse frank uit de Snake in januari 1974.

De top van Den Haag en het Wernerplan

Zoals in het vorige hoofdstuk naar voren is gekomen was er in 1969 een einde gekomen aan de periode van vaste wisselkoersen. De twijfel over het systeem van vaste wisselkoersen werd vooral gevoed door de devaluatie van de frank en de zwakke positie van de dollar. Een grote angst van de lidstaten van de EEG was dat verdere instabiliteit met betrekking tot de koersen de douaneunie en het GLB in gevaar zouden brengen.⁸⁴ Dit in combinatie met het aantreden van nieuwe leiders in zowel Duitsland als Frankrijk zorgde voor een nieuwe impuls voor de economische en monetaire samenwerking. In Frankrijk was de Gaulle vervangen door Georges Pompidou. Hij en zijn minister van Financiën, Giscard d'Estaing, waren veel meer pro-Europa. In Duitsland werd de oude regering vervangen door een coalitie van de Sociaal Democraten met de Vrij Democraten met Willy Brandt als kanselier; een pragmatische, maar overtuigende Europeaan.⁸⁵ Kortom, er waren nieuwe spelers in de ring die vanwege verschillende motieven open stonden voor een nieuw Europees project.

Op initiatief van Pompidou werd er op 1 en 2 december een Europese top in Den Haag georganiseerd. Deze top was omgeven door enthousiasme. Het Europese integratieproject zou nieuw leven worden ingeblazen en er was dan ook veel publieke

---

⁸⁴ Ivo Maes, 'On the origins of the Franco-German EMU controversies', *European Journal of Law and Economics*, vol. 17 (2004), 21-39, aldaar 27, 28.

⁸⁵ Maes, 'On the origins of the Franco-German EMU controversies', 28.

belangstelling. Zeker vanuit Groot-Brittannië en Ierland, landen die in de wachtrij stonden om toe te treden tot de EEG. In deze landen was er de hoop dat op deze top een datum zou worden vastgesteld wanneer de Britten mochten toetreden tot de Gemeenschap. De top heeft echter zijn bekendheid niet aan dit dossier te danken, maar aan de politieke wil die de leiders uitspraken om een stap te zetten in de Europese economische en monetaire integratie. Na de openingspeech was de Franse president Pompidou de eerste spreker. De speech was wellicht niet helemaal wat iedereen er van verwacht had, maar hij kaartte wel het probleem van de onstabiele monetaire situatie aan en de gevolgen die dit kon hebben voor het GLB.

“We are reaching the end of the transition period. Customs duties are now a thing of the past between our countries. The single market in agriculture has been painstakingly developed. But there are many questions which we need to answer. For instance, are the price disturbance caused by the parity changes jeopardizing the future of the common market in agriculture?”⁸⁶

De show werd echter gestolen door de Duitse kanselier Brandt. Hij stelde dat:

“The growing integration of the economics of our six countries has made their overall economic development increasingly interdependent. Any economic disequilibrium between them now has a direct and rapid impact of the overall development of the Community. Inflationary tendencies in once country soon become a threat to the stability of another and to the equilibrium within the Community. This lead to disortions and restrictions on movement of goods services and capital; it also endangers the common agricultural market.”⁸⁷

Uit zowel de speech van Pompidou als die van Brandt kwam naar voren dat de instabiele monetaire situatie en de onbalans tussen de verschillende economieën van de lidstaten een gevaar vormde voor het functioneren van het GLB. Waar Pompidou dit probleem alleen vaststelde verbond Brandt er ook een oplossing aan, met deze uitspraak stal hij de show. Tevens nam hij afscheid van het Duitse idee dat monetaire problemen binnen het

---

⁸⁶ Statement by Georges Pompidou, Meeting of the heads of state or government, The Hague, 1 & 2 december, (http://aei.pitt.edu/1451/1/hague_1969.pdf) 33.

⁸⁷ Statement by Willy Brandt, Meeting of the heads of state or government, The Hague, 1 & 2 december, (http://aei.pitt.edu/1451/1/hague_1969.pdf) 39.

IMF opgelost dienden te worden en was het een manier om zich aan het Westen te binden na zijn *Ostpolitik*.⁸⁸

*“My government is willing to move along the road to economic and monetary union, soberly and realistic, step by step. Structural differences between our states, and the differences which still persist in our economic targets and behaviour, are facts which can only be changed by perseverance and joint efforts.”*⁸⁹

Dat de regeringsleiders op de top van Den Haag de politieke wil uitspraken om met het EMU-project te beginnen had vanuit het perspectief van de Europese integratie twee oorzaken. Naast de reden die in de bovenstaande citaten en het vorige hoofdstuk naar voren komt is de tweede reden om de Europese integratie na de twaalfjarige transitieperiode nieuw leven in te blazen.⁹⁰ Volgens Kruse was de eerste oorzaak, de problemen rondom het GLB, echter de drijvende kracht achter het EMU-project.⁹¹ Dat het goed functioneren van het GLB zo'n essentieel element is is ook wel te verklaren. Voor Frankrijk was het GLB belangrijk, omdat zij aanzienlijk profiteerde en het was tevens één van de weinige en grote voorbeelden van positieve integratie zoals in de inleiding naar voren is gekomen. Het goed functioneren was dan ook van grote symbolische waarde voor de Gemeenschap. Daarnaast ging men er binnen Europa in deze periode van uit dat verdere integratie sowieso een goede zaak was. De regeringsleiders waren overtuigd dat een EMU in het belang van de lidstaten was.⁹²

In de periode rond de top van Den Haag was er ook op een ander vlak vooruitgang wat betreft de economische en monetaire integratie. De Commissie was nog steeds bezig met de aanbevelingen uit het Barre-report, vooral met betrekking tot wederzijdse steun bij speculatieve aanvallen.⁹³ De aanbevelingen uit het Barre-report waren echter wel meer

---

⁸⁸ Tsoukalis, *The Politics and Economics of European Monetary Integration*, 84, 85.

⁸⁹ Statement by Willy Brandt, Meeting of the heads of state or government, The Hague, 1 & 2 december, (http://aei.pitt.edu/1451/1/hague_1969.pdf) 39.

⁹⁰ Tsoukalis, *The Politics and Economics of European Monetary Integration*, 82.

⁹¹ Kruse, *Monetary Integration in Western Europe*, 55.

⁹² Idem. 55

Report to the Council and Commission on the realization by stages of economic and monetary union in the Community (in het vervolg aangeduid als het Wernerplan), (http://ec.europa.eu/economy_finance/emu_history/documentation/chapter5/19701008en72realisationbystage.pdf), 9.

⁹³ Twelfth Report on the activities of the Monetary Committee, (http://aei.pitt.edu/1300/1/12th_monetary.pdf), 5.

gericht op het beschermen van het GLB dan op het perse creëren van een EMU. Maar er werd dus op meerdere manieren richting een EMU bewogen.⁹⁴ Al werd het op de top van Den Haag voor het eerst echt uitgesproken. Volgens de slotverklaring zou “*In close collaboration with the Commission a plan by stages should be drawn up by the Council during 1970 with a view to the creation of an economic and monetary union*”.⁹⁵

De politieke wil uitspreken om tot een EMU te komen is één, concrete plannen op tafel leggen bleek een lastiger verhaal. Er bestonden grote verschillen tussen de visies van de verschillende lidstaten. Vooral de visie van Frankrijk en Duitsland verschilde aanzienlijk, respectievelijk stonden ze voor de monetaristische- en de economistische visie. Kort gezegd hield de monetaristische visie in dat een gemeenschappelijke munt centraal zou staan binnen een EMU. Bij deze focus is het grote voordeel dat er alleen naar de aantrekkelijke politieke en symbolische aspecten wordt gekeken. Deze aanpak was toen minder gek dan hij nu lijkt. Er was al jaren sprake van monetaire stabiliteit, dus waarom zou men onrust verwachten nu de koersen net in 1969 waren aangepast. Bovendien zouden met een gemeenschappelijke munt, en dus vaste wisselkoersen, de problemen rondom het GLB zijn opgelost. Daarnaast zou het het vertrouwen in de frank herstellen, omdat de indruk zou worden gewekt dat de grote Duitse reserves achter de frank zouden staan. Frankrijk hield met het innemen van deze positie dus ook sterk rekening met de nationale belangen. Bij de economen draait het juist om de afstemming van het economisch beleid. Hierbinnen heeft een gemeenschappelijke munt geen grote rol, het is zelfs geen vereiste. Dit standpunt was vooral voordelig voor Nederland en Duitsland. Door hun relatief sterke economie zou meer economische afstemming binnen de EEG grote voordelen opleveren door de vrijhandel binnen Europa.⁹⁶

Door deze grote verschillen in visie was er zelfs geen gezamenlijke definitie van een EMU. Beide partijen verschilden van mening waar de EMU in de laatste fase aan zou moeten voldoen. Na een nieuwe top in Parijs op 23 en 24 februari 1970 werden de verschillen duidelijker en duidelijker. De Fransen, Belgen en Luxemburgers lieten zich vooral inspireren door het tweede plan van Raymond Barre en de Duitsers, Nederlanders

---

⁹⁴ Idem. 56, 57.

⁹⁵ Integral text of the Final Communiqué of the conference of the heads of state or government on 1 and 2 December at The Hague (integrale tekst binnen het Werner Report) (http://ec.europa.eu/economy_finance/emu_history/documentation/chapter5/19701008en72realisationbystage.pdf), 33.

⁹⁶ Kruse, *Monetary Integration in Western Europe*, 62-66.
Marsh, *The Euro*, 59.

en Italianen namen het Schiller-plan als leidraad.⁹⁷ Dit Schiller-plan wilde tot een EMU komen door middel van vier fases waarvan *“the first two stages (1970-1975) were the most important, their objective being the harmonisation of economic, monetary and fiscal policy and the establishment of a system of medium-term assistance in the event of a serious disequilibrium in the balance of payments”*.⁹⁸

Uiteindelijk kwam de loodzware taak om de vage voorstellen van de Europese leiders tot een concreet plan voor een EMU te smeden waar alle lidstaten zich in konden vinden bij een groep onder leiding van Pierre Werner te liggen. Ook hij had zich tijdens de top van Den Haag uitgelaten over de nood van economische en monetaire samenwerking om met name het GLB te beschermen.⁹⁹ Dit is dus een steeds terugkerend argument voor het EMU-project. Een ander terugkerend element was het verschil in visie tussen de monetaristen en de economen. Ook binnen het Werner-comité waren deze verschillen aanwezig. Het lastige aan deze twee visies is dat ze elkaar op voorhand uitsluiten en er dan ook geen compromis mogelijk is. Het Werner-rapport richtte zich dan ook alleen op de eerste fase en liet de uiteindelijke uitkomst van de laatste fase open. Er werden dus alleen fundamenteën gelegd, toewerken naar een gemeenschappelijke munt of een gemeenschappelijke beleid was nog niet mogelijk.¹⁰⁰

In het Wernerrapport komt wederom naar voren dat economische en monetaire afstemming binnen Europa noodzakelijk is om het GLB te beschermen, het komt zelfs als eerste argument naar voren.

“However, the advances towards integration will have the result that general economic disequilibrium in the member countries will have direct and rapid repercussions on the global evolution of the Community. The experience of recent years had clearly shown that much equilibrium is likely to compromise seriously the integration realized in the liberation of the movement of goods, services and capital. This is particularly true of the agricultural

---

⁹⁷ Idem. 59.

⁹⁸ Schillerplan in ‘Monetary plans drawn up by Belgium, Germany and Luxembourg (January-February 1970) (http://www.cvce.eu/content/publication/2012/4/6/f409b006-299a-4832-8765-e1d31f1f6d96/publishable_en.pdf), 2.

⁹⁹ Statement by Pierre Werner, The Hague, 1 December 1969 (http://www.cvce.eu/content/publication/1999/1/1/e91a848d-c6d4-4936-9ee0-b106b9cc05be/publishable_en.pdf), 2.

¹⁰⁰ Wernerplan, 7.

*common market. ...there is grave danger of disequilibria arising if economic policy cannot be harmonized effectively.*¹⁰¹

Ondanks de grote verschillen tussen de lidstaten doet het rapport wel concrete aanbevelingen over de eerste fase. Zo zou er een volledige vrijheid van kapitaal moeten zijn, komt er een vaste koersverhouding tussen alle valuta's die tevens onomkeerbaar is (kortom, een vaste pariteit/spilkoers), geen fluctuaties in de wisselkoersen en moeten alle valuta's vrij en onbeperkt inwisselbaar zijn voor elkaar. Tevens zou ook het economisch en monetair beleid deels gecentraliseerd moeten worden. Het gaat dan omtrent het beleid wat betreft rentestanden, interventies in buitenlandse markten en het beleid rondom de reserves.¹⁰² Wanneer de regeringsleiders de politieke wil behouden die ze tijdens de top van Den Haag aan het licht brachten en deze punten worden nageleefd dan verwacht de Wernergroep dat de EMU er met een decennium kan zijn.¹⁰³

Dat er een plan lag betekende niet dat het verschil in visie tussen de monetaristen en de economen was opgelost. Het plan bevatte uiteindelijk elementen om de coördinatie van het economisch beleid te intensiveren, maar ook om de pariteiten minder te laten fluctueren en meer samen te werken met betrekking tot internationale monetaire aangelegenheden. Er was dus alleen een overeenkomst bereikt omdat de flexibiliteit binnen beide visies optimaal was opgerekend. Het was een tijdelijke oplossing om beide visies naast elkaar te kunnen gebruiken. Dit parallelisme zorgde er echter wel voor dat er een begin kon worden gemaakt aan de route die de Gemeenschap naar een EMU zou moeten leiden, ook al was de exacte bestemming nog niet bekend.¹⁰⁴

Concluderend kan aan de hand van de speeches van de verschillende regeringsleiders, de slotakte van de top van Den Haag en het Wernerplan gesteld worden dat de problemen rondom het GLB van groot belang zijn geweest voor de plannen van een EMU in de begin jaren '70. In al deze documenten wordt er nadrukkelijk gesproken over het gevaar voor het GLB als het economisch en monetair beleid van de lidstaten niet beter op elkaar wordt toegespitst. Zou om deze reden, de bescherming van het GLB, progressie worden geboekt op monetair vlak door bijvoorbeeld de volatiliteit van de wisselkoersen of pariteiten te reduceren dan zou dit een typisch argument voor de

---

¹⁰¹ Wernerplan, 8

¹⁰² Wernerplan, 10.

¹⁰³ Wernerplan, 14.

¹⁰⁴ Kruse, *Monetary Integration in Western Europe*, 72, 73, 75.

neofunctionalistische spillover theorie zijn. Kortom, tot zover is het GLB van grote invloed geweest op de monetaire samenwerking als gekeken wordt naar de teksten en rapporten uit die periode.

Maart 1971 - maart 1972: Internationale monetaire crisis

Volgens het Wernerrapport zouden in de eerste fase de schommelingen in de wisselkoersen van de Europese valuta zoveel mogelijk beperkt worden.¹⁰⁵ Het rapport kon echter niet voorzien dat juist in de beoogde fase er een internationale monetaire crisis zou ontstaan die onderverdeeld kan worden in de meicrisis van '71 en de augustuscrisis van '71. Beide crisissen en de hierop volgende reacties binnen de Gemeenschap toonden aan dat het nog een hele klus zou worden om aan de doelstellingen te voldoen die gesteld waren in het Wernerrapport.

De meicrisis van 1971 vond zijn oorsprong in de groeiende onbalans op de Amerikaanse handelsbalans. Kortom, het Amerikaanse begrotingstekort werd steeds groter. Dit had als gevolg dat er meer en meer speculatieve geldstromen vanuit de VS richting Europa stroomden. Dit in combinatie met een ondergewaardeerde Duitse mark zorgde ervoor dat er in de eerste drie dagen van mei acht miljard mark aan dollars richting Duitsland vloeiden vanuit de VS. De Duitsers sloten hierop gelijk de valutamarkt waarop het probleem zich verspreidde naar de andere West-Europese landen.¹⁰⁶ Naast de onderbreking van de internationale handel en financiering had deze monetaire crisis ook gevolgen voor het GLB. Door de schommelende koersen liep het functioneren van dit beleid groot gevaar. Dit alles gebeurde zes weken voordat op vijftien juni de pariteiten tussen de verschillende koersen binnen de Gemeenschap gereduceerd zouden worden, vanzelfsprekend waren vaste wisselkoersen hierin essentieel.¹⁰⁷

Ondanks dat ingrijpen noodzakelijk was kon men het binnen de Gemeenschap niet eens worden over hoe men in moest/wilde ingrijpen. De enige maatregel waar men het over eens was was de administratieve maatregel om geen rente uit te keren aan niet-inwoners van de Gemeenschap. Dit was een betrekkelijk eenvoudige maatregel aangezien de koersen hiervoor niet aangepast hoefden te worden en er ook geen aanpassingen nodig waren binnen het GLB of het EMU-project. Dit hoefde ook niet

---

¹⁰⁵ Marsh, *The Euro*, 60.

¹⁰⁶ Thirteenth Report on the activities of the Monetary Committee, (http://aei.pitt.edu/1301/1/13th_monetary.pdf), 5-7.

¹⁰⁷ Kruse, *Monetary Integration in Western Europe* 84.

wanneer men zou besluiten om alle koersen binnen de Gemeenschap te laten zweven. Deze maatregel zou het probleem echt aanpakken, de verhouding tussen de overgewaardeerde dollar en de (deels) ondergewaardeerde Europese valuta's zou dan rechtgetrokken worden. De Duitsers waren hier wel voor, maar de Fransen waren fel tegen en waren absoluut niet bereid de frank te revalueren. De Fransen zagen zelfs wel het voordeel in van deze hele situatie. De reserves van de *Banque de France* en het aanzien van de frank stegen aanzienlijk. Tevens had Frankrijk niet te maken met de hoge inflatie waar Duitsland wel last van had. Vanwege deze reden was Duitsland dan ook wel een voorstander van ingrijpen. Het individueel laten zweven van de mark had echter grote nadelen. Zo zou het ten eerste grote gevolgen voor het EMU-project en het GLB hebben, net als de revaluatie in 1969. Ten tweede zou een appreciatie van de mark na het individueel laten zweven van deze valuta een negatief effect hebben op de Duitse export aangezien de mark duurder zou worden in vergelijking met andere Europese valuta's. Daarnaast werd dit zweven als onnodig gezien, omdat er geen aanpassing van de mark ten opzichte van de Europese valuta's nodig was, maar van een aanpassing ten opzichte van de dollar.¹⁰⁸

Binnen deze crisis kwamen de grote verschillen tussen Duitsland en Frankrijk wederom bovendrijven. enerzijds de Duitse economen en anderzijds de Franse monetaristen. Op negen mei werd men het dan ook eens dat men het oneens was, *an agreement to disagree*. Er werd overeengekomen dat iedere lidstaat zijn eigen strategie mocht doorvoeren. De Commissie stemde hier ook mee in, al benadrukte ze wel dat afzonderlijk zwevende koersen funest waren voor de werking van de Gemeenschap. Deze overeenkomst legde de grote verschillen tussen de lidstaten goed bloot aangezien de gekozen strategieën nogal van elkaar verschilden. Duitsland en Nederland lieten hun valuta zweven en de Fransen en Italianen ondernamen vrijwel geen actie en vertrouwden vooral op de lage rentetarieven. Door het laten zweven van de mark was de meicrisis (tijdelijk) opgelost, maar het toonde wel aan dat de verschillende lidstaten niet bereid waren gemeenschappelijk te opereren wanneer tevens de nationale belangen onder druk stonden.¹⁰⁹

Dit was een tik voor het EMU-project en het toonde aan dat de politieke wil van de lidstaten niet onvoorwaardelijk was. Daarnaast was het een grote klap voor de Europese integratie als geheel. Het zweven van de mark en de gulden was een groot gevaar voor

---

¹⁰⁸ Idem. 84-87.

¹⁰⁹ Thirteenth Report on the activities of the Monetary Committee, (http://aei.pitt.edu/1301/1/13th_monetary.pdf), 7, 15.

het GLB aangezien de interventieprijzen niet meer gelijk waren binnen de Gemeenschap. Er kwam dus opnieuw een systeem van grensbelastingen en subsidies. Naast de negatieve gevolgen voor het GLB bracht deze crisis ook het EMU-project tot een halt. Het zweven van de mark en de gulden maakte tijdelijk een einde aan de ambitie om de wisselkoersen minder te laten fluctueren van elkaar. Van de invoering hiervan op 15 juni werd dus afgezien. De Fransen waren hier alles behalve blij mee en uit onvrede zagen zij af van de harmonisatie van het economisch beleid. Amper twee maanden na de formele invoering van het EMU-project lag het hele schema al overhoop en was er meer sprake van zes afzonderlijke landen dan een Gemeenschap van de Zes.¹¹⁰

Dat er geen sprake was van een definitieve oplossing van de monetaire crisis werd eind juli 1971 duidelijk. Wederom nam de dollar een duikvlucht door nieuwe indicaties op de Amerikaanse betalingsbalans dat de dollar overgewaardeerd was.¹¹¹ Duitsland en Nederland waren door de zwevende koersen nog beschermd tegen de stromen speculatief geld, maar de Fransen en Belgen waren dat niet. De grote sommen geld die de VS uitstroomden richting Europa hielden tot en met augustus aan. Er was sprake van de tweede monetaire crisis binnen twee maanden. Deze crisis werd nog versterkt toen Nixon op 15 augustus aankondigde dat hij de inwisselbaarheid van de dollar opschortte.¹¹² De reden hiervoor was de aanzienlijke afname van de reserves van de *Federal Reserve* en het feit dat de goudvoorraad bijna haar minimum bereikt had. De Amerikanen kozen dus voor de nationale belangen in plaats van de negatieve effecten op de eigen economie te accepteren ten behoeve van het internationale systeem. De regels van Bretton-Woods waren op deze manier een blok aan het been van de Amerikanen.¹¹³

Deze 'stap terug' van de Amerikanen vormde een uitgelezen kans voor de Zes om gemeenschappelijk op te treden. Dit zou niet alleen een stap zijn binnen het EMU-project, maar als blok zouden ze ook sterker staan dan wanneer er afzonderlijk werd opgetreden. Het grote probleem was echter dat de standpunten van de lidstaten, op België na, nog niet waren veranderd. België was nu ook voor het gezamenlijk laten zweven van de koersen, omdat ze grote hinder ondervond van de heffingen en subsidies op agrarische producten

---

¹¹⁰ Kruse, *Monetary Integration in Western Europe*, 90.

¹¹¹ Thirteenth Report on the activities of the Monetary Committee, (http://aei.pitt.edu/1301/1/13th_monetary.pdf), 7.

¹¹² FRUS, 1969-1976 Volume III, Foreign Economic Policy; International monetary policy 1969-1972, document 110. Thirteenth Report on the activities of the Monetary Committee, (http://aei.pitt.edu/1301/1/13th_monetary.pdf), 7.

¹¹³ Kruse, *Monetary Integration in Western Europe*, 91.

door de zwevende gulden. Maar aangezien de Fransen nog steeds tegen waren was de uitkomst hetzelfde als in mei. Er werd wederom apart van elkaar opgetreden en dit was opnieuw een dreun voor het EMU-project aangezien er op 23 augustus bij de heropening van de markten absoluut geen sprake was van vaste wisselkoersen. Wederom moest er dus een systeem van grensbelastingen en subsidies worden opgesteld om het GLB te laten functioneren dit systeem varieerde van week tot week door de alsmaar fluctuerende koersen.¹¹⁴ Dit alles was een bevestiging van het in hoofdstuk 1 besproken Barre-report waarin gesteld werd dat zonder vaste wisselkoersen de douaneunie en het GLB gevaar liepen. Bovendien was er op deze manier geen enkele progressie mogelijk binnen het EMU-project.

Uiteindelijk zouden de Zes wel een gemeenschappelijke positie innemen. Frankrijk stond in de late herfst van 1971 nog steeds niet te springen om een revaluatie van de frank, maar de Fransen realiseerden zich steeds meer dat het wellicht de prijs die ze moesten betalen om uiteindelijk de nationale belangen te beschermen. Zo was Frankrijk de grootste begunstigde van het GLB en het landbouwbeleid begon meer en meer te haperen door alle extra subsidies en belastingen.¹¹⁵ Daarnaast zorgde de frictie tussen Europa en de VS over de monetaire crisis bepaald niet voor betere economische resultaten.¹¹⁶ Uiteindelijk kwamen Duitsland en Frankrijk op vier en vijf december een vaste pariteit tussen de mark en de frank overeen. Na deze overeenkomst waren ook de vaste koersen van andere valuta's snel geregeld. Dit was net op tijd, want op de top op de Azoren op dertien en veertien december tussen Europa en de VS kon de Gemeenschap nu met één stem spreken.¹¹⁷

De overeenkomst die op de Azoren tussen Nixon en Pompidou bereikt werd stond een kleine week later aan de basis van de *Smithsonian Agreement* die door de Groep van Tien in Washington gesloten werd. Hier werden praktische en concrete besluiten genomen die de monetaire crisis die nu al een half jaar duurde moest beëindigen. Zo werd in Washington afgesproken dat de dollar met 9% zou depreciëren door een devaluatie van 7,89%, de mark zou met 5-6% gerevalueerd worden en er werden nieuwe pariteiten

---

¹¹⁴ Idem. 93, 94.

Special Report from the Commission to the Council on the consequences of the present situation for the CAP, 27 September 1971 (<http://aei.pitt.edu/5567/1/5567.pdf>), 37, 38.

¹¹⁵ Special Report from the Commission to the Council on the consequences of the present situation for the CAP, 27 September 1971 (<http://aei.pitt.edu/5567/1/5567.pdf>), 39.

¹¹⁶ Thirteenth Report on the activities of the Monetary Committee, (http://aei.pitt.edu/1301/1/13th_monetary.pdf), 5, 16, 17.

¹¹⁷ Kruse, *Monetary Integration in Western Europe*, 98-100.

vastgesteld. Deze nieuwe pariteiten hielden in dat de Europese valuta's niet meer dan 2,25% van hun koers van de dollar mochten afwijken aan zowel de boven- als onderkant van de pariteit. Dit hield dus in dat de koersen per land per dag nog wel met 4,5% konden fluctueren.¹¹⁸ Deze vastigheid binnen het monetaire systeem lijkt heel positief, maar deze vergroting van de pariteiten was een zware klap voor de werking van het GLB en voor het EMU-project.¹¹⁹ Er was dan wel geen totale flexibiliteit meer, maar de bandbreedte was zo groot dat men negen maanden geleden dichterbij elkaar lag.¹²⁰

Deze problemen werden ook door de Europese Commissie erkend en op twaalf januari 1972 kwam ze dan ook met een memorandum om het EMU-project nieuw leven in te blazen. De ontwikkelingen in 1971 hadden wel aangetoond dat het economisch en monetair beleid van de VS vooral op de VS was gericht en dat daarbij nauwelijks naar de belangen van de Europese landen werd gekeken. Tevens is het natuurlijk uiterst merkwaardig dat de verhouding tussen de Europese valuta's en de dollar nauwer was dan tussen de Europese valuta's onderling. Dit terwijl men binnen Europa een GLB en een EMU nastreefde. Als Europa de zaken meer in eigen hand wilde hebben dan moest er dus een kader gecreëerd worden. Zo waren de moeilijkheden dus ook juist een stimulans. Bovendien was er nu al bijna een jaar geen enkele progressie geboekt, dus als het doel van een EMU in 1980 geloofwaardig moest blijven dan moest er wel wat gebeuren. De Commissie riep in haar rapport van twaalf januari dan ook op om het economisch beleid verder te harmoniseren, een ondersteuningsfonds op te richten en om de wisselkoersen dichterbij elkaar te brengen.¹²¹

Deze voorstellen van de Commissie werden vormden de basis voor een akkoord dat op 21 maart 1972 werd gesloten. Er werd overeengekomen dat de fluctuaties binnen de pariteiten niet meer dan 2,25% mocht bedragen, de helft van de marges die in december 1971 overeen waren gekomen. Er ontstond dus een systeem van

---

¹¹⁸ Thirteenth Report on the activities of the Monetary Committee, (http://aei.pitt.edu/1301/1/13th_monetary.pdf), 8, 9.
FRUS, 1969 -1976 Volume III, Foreign Economic Policy; International monetary policy 1969-1972, document 220, 221.
Marsh, *The Euro*, 65.

¹¹⁹ Thirteenth Report on the activities of the Monetary Committee, (http://aei.pitt.edu/1301/1/13th_monetary.pdf), 19.
Fourteenth Report on the activities of the Monetary Committee, (http://aei.pitt.edu/1302/1/14th_monetary.pdf), 2.

¹²⁰ Kruse, *Monetary Integration in Western Europe*, 101-103.

¹²¹ Memorandum on the organization of monetary and financial relations within the Community, 12 januari 1972 (http://aei.pitt.edu/1013/1/monetary_COM_72_50.pdf), 25-31.

koersverhoudingen tussen de valuta's binnen de Gemeenschap binnen het bredere systeem van de verhouding tussen de Europese valuta's en de dollar. Kortom, de 'snake in de tunnel' was geboren. Ondanks dat de Europese valuta's minder ruimte kregen om te fluctueren stonden de valuta's nog altijd verder van elkaar dan ten tijde van de presentatie van het Wernerplan. De significantie van 21 maart 1972 ligt dan ook vooral in de symboliek, het was een belangrijk symbool voor de vernieuwde inspanningen richting een EMU.¹²²

Maart 1972 - januari 1974: De jaren van de Snake

Na ruim een maand werd de Snake op 1 mei 1972 uitgebreid met de Britse pond en de Deense kroon. De toetreding van beide valuta was echter van korte duur. Na mijnstakingen, een toenemende inflatie en een steeds groter tekort op de handelsbalans verdwenen de Britse reserves als sneeuw voor de zon. Hierop werd de pond meer en meer het doelwit van speculatieve aanvallen. Deze aanvallen deden de Britse reserves nog verder krimpen, deze namen binnen een week met 2,6 miljard dollar af. Hierdoor was de positie van de pond binnen de snake in juni al niet meer te handhaven. Na een maand trokken de Britten zich terug uit de snake en lieten ze de pond zweven. Deze crisis legde gelijk de vinger op de zere plek, de snake kon alleen functioneren zolang de lidstaten de middelen en de politieke wil hadden om een bepaalde valuta te verdedigen. Alleen dan kon de relatie tussen de verschillende Europese valuta's standhouden. Waren de middelen of de politieke wil er niet meer, dan was het gedaan met die valuta binnen de snake. Dit werd extra duidelijk na speculatieve aanvallen op de Deense kroon en de lira. Voor de lira werd nog een regeling getroffen, maar ook de kroon was gedwongen om uit de snake te stappen. Na ruim twee maanden waren er dus van de acht deelnemers nog vijf volwaardige leden over. Dit toonde tevens aan dat de lidstaten vooral naar de eigen korte termijn belangen keken en niet bereid waren zich vol overgave op het EMU-project te storten door andere lidstaten te hulp te schieten.¹²³

In begin jaren '70 volgde de ene crisis echter de andere op, dus nadat de crisis rondom de pond was opgelost kwam het wantrouwen tegenover de dollar weer om de

---

¹²² Tsoukalis, *The Politics and Economics of European Monetary Integration*, 120, 121.
Marsh, *The Euro*, 66.

¹²³ Kruse, *Monetary Integration in Western Europe*, 111-116.
Tsoukalis, *The Politics and Economics of European Monetary Integration*, 122.
Marsh, *The Euro*, 66.

hoek kijken. Aan beide kanten van de Atlantische Oceaan was men er eigenlijk van overtuigd dat de Smithsonian Agreement niet de fundamentele problemen had aangepakt. Dit resulteerde eind juni wederom in grote stromen dollars richting de Europese landen en wederom werden de valutamarkten gesloten. Deze dollarcrisis had echter een veel grotere invloed dan de crisis van de Britse pond. De dollar beïnvloedde namelijk alle valuta's binnen de snake en de pond beïnvloedde maar één set koersen. Net als in de vorige crisissen was vooral de Duitse mark het doelwit vanwege de sterke Duitse economie. Binnen de Gemeenschap bestond er de angst dat de snake het niet zou redden en dat de Duitsers de mark zouden revalueren of haar laten zweven. Dit zou het einde betekenen van de snake en funest zijn voor het GLB. Alle landen besloten dan ook om de pariteiten die overeengekomen waren in Washington aan te houden. Er werden maatregelen getroffen die de instroom van kapitaal tegenging in plaats van een aanpassing van de wisselkoersen. Dit was vanzelfsprekend geen echte oplossing van het probleem, want het wantrouwen tegenover de dollar bleef zo bestaan. Deze crisissen lieten tevens zien dat er grote verschillen bestonden tussen de lidstaten. De snake had het dan wel overleefd, zij het gehavend, maar nog steeds waren lidstaten niet bereid de nationale belangen op te geven voor het belang van het EMU-project of in ieder geval het economisch en monetair beleid iets op elkaar af te stemmen.¹²⁴

Ondanks het blijvende wantrouwen tegenover de dollar verliep de rest van het jaar zonder grote crisissen, de dollar bleef zonder steun van de Federal Reserve binnen de gestelde pariteiten. Eind januari 1973 ging het echter weer mis, er stroomde weer grote hoeveelheden dollars Duitsland binnen. Deze ontwikkeling zette ook in februari door, op 6 februari alleen al stroomde er voor anderhalf miljard dollar Duitsland in. Deze grote vraag naar Duitse markten zette de koers onder druk. De Duitse Bundesbank was de twee opvolgende dagen dan ook genoodzaakt om voor vijf miljard mark aan buitenlandse valuta op te kopen. Dit liep in de tweede week van februari op tot een totaal van achttien miljard. Een aanslag van dit formaat op de reserves was niet vol te houden. Er moest iets gebeuren. De Duitsers waren echter niet bereid alleen de mark te revalueren en sommige andere lidstaten waren nog steeds tegen een *joint float*. De enige overgebleven oplossing was dus een devaluatie van de dollar. Na intensieve gesprekken tussen de Amerikaanse

---

¹²⁴ Kruse, *Monetary Integration in Western Europe*, 117-121.

autoriteiten en de andere economische grootmachten werd er op 12 februari besloten de dollar met 10% te devalueren.¹²⁵

Het hieruit voortkomende optimisme was helaas van korte duur. Na de devaluatie van de dollar stelde *secretary of the treasury* Schultz dat de VS niet langer zouden interveniëren om de dollar te steunen. Dit lokte direct nieuwe speculatieve aanvallen uit.¹²⁶ Bovendien deed deze dagen het gerucht de ronde dat de Europese valuta's gezamenlijk zouden gaan zweven ten opzichte van de dollar. Opnieuw stroomden er voor miljarden dollars de Bundesbank in en werden wederom de valutamarkten gesloten, een vrijwel exacte herhaling van twee weken eerder. Binnen Europa was men het dit maal eens dat er echt iets moest gebeuren. Hoewel het leek alsof de lidstaten weer afzonderlijk actie gingen ondernemen werden de Fransen en Duitsers het eens over het gezamenlijk laten zweven van de valuta. Afzonderlijke actie zou ook het einde van de snake hebben betekend en zou grote gevolgen hebben gehad voor het GLB en het EMU-project. Door het compromis om de koersen gezamenlijk te laten zweven, maar ook de mark licht te revalueren kwam er een einde aan de periode van de snake in de tunnel. Hiermee werd ook de *convertibility* van de dollar opgeschort en kwam er een einde aan Bretton-Woods.¹²⁷

Dat de snake deze crisissen overleefde en er zelfs een overeenstemming voor een *joint float* was bereikt zorgde voor optimisme rond het EMU-project. Dit optimisme overheerste niet lang. In deze periode moesten namelijk ook de plannen voor de tweede fase van het EMU-project gemaakt worden en het conflict tussen de economen en de monetaristen bestond nog steeds. Door de verschillende crisissen waren de standpunten van de lidstaten eigenlijk alleen maar versterkt. Aangezien de Duitse en de Nederlandse regering in 1971 duidelijk hadden gemaakt dat ze niet zouden instemmen met de plannen voor de tweede fase als het uiteindelijke doel niet compleet duidelijk zou zijn. Dit standpunt in combinatie met het feit dat de grenzen van het parallelisme waren bereikt zorgde ervoor dat het EMU-project muurvast zat.¹²⁸ Daarnaast deed zich op 30 april nog

---

¹²⁵ Idem. 125-128.

FRUS, 1973-1976 Volume XXXI, Foreign Economic Policy; International monetary policy 1973-1976, document 12.

Fifteenth Report on the activities of the Monetary Committee, (http://aei.pitt.edu/1303/1/15th_monetary.pdf), 2, 3.

¹²⁶ Tsoukalis, *The Politics and Economics of European Monetary Integration*, 127.

¹²⁷ Idem. 129.

Kruse, *Monetary Integration in Western Europe*, 129-131.

Marsh, *The Euro*, 68.

¹²⁸ Kruse, *Monetary Integration in Western Europe*, 141.

een ander gevaar voor het EMU-project voor. Op die dag werden er aanpassingen aan het GLB gedaan zodat het beter bestand was tegen fluctuerende wisselkoersen. Hieruit blijkt dat men de komende tijd niet van vaste koersen uitging en nog belangrijker dat het GLB dus prima kon functioneren zonder de vaste wisselkoersen. Door de vaste pariteiten van maximaal 2.25% binnen de snake kon er volgens de Raad een nieuw en veel eenvoudiger systeem van MCA's worden opgezet.¹²⁹ Hiermee viel dus één van de grootste argumenten voor een EMU weg. Vanaf de koersveranderingen van 1969 werd continu het argument aangehaald dat het GLB niet zou functioneren zonder vaste wisselkoersen en een EMU. Maar met de vaste pariteiten van de snake en het gemeenschappelijk besluit tot een *joint float* was er een relatieve zekerheid ontstaan waarbinnen het GLB met enkele aanpassingen prima kon functioneren. Tot deze periode heeft het GLB dus zeker invloed gehad op het Europese verlangen naar een EMU, maar in principe zou dit excuus met deze aanpassingen niet meer opgaan.

Hoewel het gezamenlijk laten zweven van de koersen een prima middel was tegen een speculatieve aanval op de dollar, werkte het niet wanneer er één of twee valuta's binnen de Gemeenschap onder vuur lagen. Amper drie maanden na het gemeenschappelijk laten zweven van de valuta en de revaluatie van de mark lagen de Duitse mark en de Nederlandse gulden wederom onder vuur van speculanten. Beide valuta's drukten tegen het plafond van de snake aan. Deze crisis was een stuk vervelender voor de Gemeenschap dan wanneer de dollar het doelwit was, want nu ging het om valuta's die samen in een joint float zaten. Dus nu werden niet alleen de reserves van de Duitsers aangetast, maar die van alle lidstaten. Om de snake te laten voortbestaan besloten de Duitsers tegen hun eigen belang in de mark met 5.5% te revalueren. Deze revaluatie en het grote handelstekort van de VS zorgden vervolgens weer voor een ondermijning van het vertrouwen in de dollar. Dit resulteerde erin dat de mark op 18 juli 1973 40% boven het niveau stond van ten tijde van het Smithsonian Agreement, zelfs de zwakkere Europese valuta's stonden zo'n 25% hoger. Een oproep van de *Federal Reserve* en de Europese centrale banken zorgde ervoor dat de dollar zich iets herstelde, maar dit gebeurde maar ten opzichte van enkele valuta's. Dit werd opgelost om in deze landen, Frankrijk en Nederland, de rentetarieven te verlagen. Dit bleek voor de gulden niet

---

¹²⁹ Official Journal of the European Communities (L114), 30 april 1973 (<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:1973:114:0004:0005:EN:PDF>), 4.

voldoende en een kleine maand later werd de gulden alsnog met 5% gerevalueerd binnen de snake.¹³⁰

De positiviteit die begin 1973 overheerste was aan het einde van het jaar volledig verdwenen. Dit had ten eerste te maken met de voortdurende revaluaties van de mark binnen de snake. Ten tweede was men het nog steeds niet eens over de verdere invulling van het EMU-project. De geschillen tussen de economen en de monetaristen bleven bestaan. Ten derde was er de oliecrisis die een zware druk uitoefende op de Europese economieën. De oliecrisis heeft naar mijn mening geen nieuwe problemen gecreeerd met betrekking tot het EMU-project, maar het heeft bestaande problemen wel vergroot. Zo werden vooral de Fransen hard geraakt door de crisis, omdat ze al een tekort hadden op de handelsbalans en dit tekort liep nu alleen maar extra op. Duitsland en de Benelux-landen werden ook geraakt door de oliecrisis, maar door het positieve saldo op de handelsbalans konden deze landen de klappen wel beter opvangen. De oliecrisis heeft dus waarschijnlijk wel bijgedragen aan het zwaar weer waarin de frank eind 1973 in terecht kwam.¹³¹

Het grote falen van de snake was eigenlijk dat de politieke wil er niet was om het economisch- en monetair beleid strakker op elkaar af te stemmen. Terwijl juist het doel van de snake was om de lidstaten wel nauwer te laten samenwerken door middel van stabielere wisselkoersen. Uiteindelijk heeft het ontbreken van deze politieke wil en samenwerking er toe geleid dat Frankrijk uit de snake stapte. Tot halverwege december '73 deed de frank het prima binnen de snake, Frankrijk had zelfs voor 300 miljoen aan andere valuta's op moeten kopen. Dit veranderde echter toen men in Nederland en Duitsland de rentetarieven aanpaste, de frank zakte hiermee door de vloer van de snake. Dit veroorzaakte een speculatieve aanval op de frank waarbinnen de Fransen drie opties hadden. Ten eerste de frank verdedigen met de reserves, ten tweede het economisch beleid aanpassen en ten derde de wisselkoers aanpassen. Aangezien optie één niet met zekerheid zou werken en ze met optie twee wellicht nog een grotere werkloosheid en economische krimp zou riskeren besloot de Franse regering voor de derde optie te gaan. Nu bleef alleen de keus over of dit binnen de snake zou gebeuren of dat men de frank uit

---

¹³⁰ Kruse, *Monetary Integration in Western Europe*, 145-149.

Tsoukalis, *The Politics and Economics of European Monetary Integration*, 127, 129.

Fifteenth Report on the activities of the Monetary Committee, (http://aei.pitt.edu/1303/1/15th_monetary.pdf), 2, 3.

¹³¹ Kruse, *Monetary Integration in Western Europe*, 150-165.

Sixteenth Report on the activities of the Monetary Committee, (http://aei.pitt.edu/1305/1/16th_monetary.pdf), 1.

de snake terugtrok. De Fransen stelden dat een onafhankelijk *float* meer vrijheden zou geven. Niet alleen wat betreft de koers van de frank, maar ook qua reserves en monetair beleid. Dit resulteerde er in dat Frankrijk op 19 januari 1974 de frank vrij liet zweven, de frank had de snake verlaten en hiermee was een einde gekomen aan de periode van de snake en het EMU-project dat vier jaar geduurd had. De Duitsers boden de Fransen nog wel een lening aan van negen miljard mark, maar de Fransen waren niet bereid zichzelf nog verder in de schulden te steken.¹³²

Dat de lidstaten vooral met de korte termijn economie bezig waren was goed te zien aan de verklaringen van de regeringsleiders na het vertrek van Frankrijk uit de snake. Zo weigerde Frankrijk in december 1973 nog met de tweede fase van de EMU te starten als de pond en de lira niet waren teruggekeerd binnen de snake en nog geen maand later was ze zelf vertrokken. Giscard d'Estaing beschreef de snake toen zelfs als een *animal de la préhistoire monétaire européenne*. Daarnaast wilde hij de nadruk leggen op de harmonisering van het economisch beleid, een typisch economistisch beleid. Anders was het in Duitsland waar Schmidt stelde dat Duitsland de snake wilde behouden en hij hoopte dat via deze band de lidstaten tot een nauwere samenwerking zouden komen, een typisch monetaristisch standpunt. Kortom, een omgekeerde wereld waarin de economen binnen de snake bleven en waar de leider van de monetaristen haar valuta onafhankelijk liet zweven.¹³³

Conclusie

Dat het GLB een essentieel argument voor de monetaire samenwerking is geweest tot 1974 is af te leiden uit de speeches van de regeringsleiders van de Zes tijdens de top van Den Haag op één en twee december 1969. Brandt stelde letterlijk dat het GLB bedreigd zou worden wanneer er niets aan de monetaire onbalans gedaan zou worden. Hoewel Brandt dit als eerst benoemde en ook met de oplossing van de EMU kwam kwamen soortgelijke strekkingen ook voor in de speeches van Pompidou en Werner. Naast dat het functioneren van het GLB werd bemoeilijkt door de toenmalige monetaire situaties was het GLB ook op een andere manier van belang voor het EMU project. Ten eerste profiteerde

---

¹³² Kruse, *Monetary Integration in Western Europe*, 167.

Marsh, *The Euro*, 72, 73.

Tsoukalis, *The Politics and Economics of European Monetary Integration*, 129.

Sixteenth Report on the activities of the Monetary Committee, (http://aei.pitt.edu/1305/1/16th_monetary.pdf), 3.

¹³³ Tsoukalis, *The Politics and Economics of European Monetary Integration*, 130.

Frankrijk er flink van en wilden de Fransen het beleid koste wat kost beschermen, maar ten tweede was het ook één van de weinige voorbeelden van positieve integratie. Het GLB diende zo ook als voorbeeld voor het EMU-project. De politieke wil die in Den Haag werd uitgesproken om aan het EMU-project te beginnen en de argumenten die hiervoor gegeven werden kwamen ook naar voren in het rapport dat naar aanleiding van dit streven onder leiding van Pierre Werner is opgesteld. Ook volgens dit plan zou het GLB groot gevaar lopen als het economisch en monetair beleid niet geharmoniseerd zou worden.

Dit streven is prachtig, maar werd ingehaald door de realiteit van een instabiele monetaire situatie. Al bevestigde deze realiteit gelijk ook hetgeen waar men bang voor was. Het GLB kon alleen nog functioneren door het systeem van subsidies en belastingen dat werd ingevoerd; de MCA's. Door dit systeem begon het landbouwbeleid wel te haperen en dit is één van de hoofdredenen geweest dat Frankrijk vier/vijf december 1971 instemde met een vaste spelkoers tussen de mark en de frank. Dit besluit lag tevens aan de basis van de *Smithsonian Agreement* en de snake. Dus wederom is het GLB van invloed geweest wanneer er een volgende stap in het EMU-project werd gezet.

De snake heeft het continu lastig gehad door de internationale monetaire situatie. Men hield de afgesproken pariteiten echter wel aan, andere scenario's zouden funest zijn voor het EMU-project en het GLB. Eén van de grote monetaire problemen in deze periode was de waarde van de dollar. De Duitsers hadden de mark al een aantal keer gerevalueerd, maar het probleem bleef aanhouden. Uiteindelijk besloten de EEG-lidstaten op 1 maart 1973 om hun valuta's gemeenschappelijk te laten zweven ten opzichte van de dollar. Dit in combinatie met het feit dat Nixon de convertibiliteit van de dollar opschortte zorgde voor het einde van Bretton Woods. De lidstaten moesten ook wel voor een *joint float* kiezen, afzonderlijke actie zou grote schade aan het EMU-project en het GLB hebben toegebracht. De belangen van het EMU-project en het GLB lopen dus vrijwel gelijk. Al viel het argument voor de EMU om het GLB te beschermen in 1973 zo goed als weg toen er aanpassingen werden gedaan binnen het landbouwbeleid. Het GLB werd zo aangepast zodat het ook zou functioneren met fluctuerende wisselkoersen, zolang deze koersen maar wel binnen de 2.25% bandbreedte van de snake bleven. Dit plan kon echter vrij snel de prullenbak in, want na de zoveelste speculatieve aanval was het januari 1974 toch gebeurd met de snake; de frank vertrok uit de snake. Dit was tevens het einde van het EMU-project. Uiteindelijk kan na deze jaren geconcludeerd worden dat het GLB van groot belang is geweest op de monetaire samenwerking, maar dat het belang niet zo groot was dat het EMU-project ten alle tijden prioriteit nummer één was van de lidstaten. Veelal werd er eerst naar het eigen korte termijn economisch belang gekeken. Daarnaast is het GLB

ook niet het enige argument voor de EMU geweest. Ten tijde van de top van Den Haag was het voor Willy Brandt ook een manier om zich aan het westen te binden na zijn *Ostpolitik* en naarmate het project vorderde werd het ook steeds meer een manier om onder het juk van de Amerikanen en hun grote tekorten weg te komen. De Gemeenschap zou door middel van een EMU minder afhankelijk worden van de Amerikanen en de dollar en meer invloed hebben op het internationale monetair toneel. Kortom, het GLB is van groot belang geweest en is naar buiten toe altijd één van de hoofdredenen/excuses geweest voor het EMU-project, maar het is zeker niet het enige argument.

Zoals uit dit hoofdstuk valt op te maken is deze periode goed in te passen binnen de neofunctionalistische functionele spillover-theorie aan de hand van de drie indicatoren. Het GLB, het oorspronkelijk doel, had begin jaren '70 een prominente plaats. Dit kwam duidelijk naar voren in de speeches van de verschillende regeringsleiders op de top van Den Haag. Daarnaast was het GLB in deze jaren ook hét voorbeeld van positieve integratie. Het diende dus niet alleen als argument voor het EMU-project, maar ook als voorbeeld. Dit is dus een extra argument voor de prominente plaats van het GLB en voor het belang van succes van dit gemeenschappelijke beleid. Tevens is in de periode het verband tussen het GLB en het EMU-project overduidelijk. In de speeches van de regeringsleiders op de top van Den Haag werd het verband letterlijk gelegd, het GLB zou bedreigd worden als er geen progressie zou worden geboekt op het gebied van monetaire samenwerking volgens Brandt. Daarnaast is de vaste spilkoers waar Frankrijk 4 en 5 december mee instemde een direct gevolg van de haperingen in het GLB. Kortom, er is een duidelijk verband tussen het GLB en het EMU-project. Wat betreft het laatste punt is het lastiger om een eenduidige conclusie te formuleren. De MCA's bestonden nog steeds, dus er was een alternatief, maar zoals hierboven al aangegeven begon het GLB wel te haperen door deze MCA's en was dit een belangrijke reden waarom Frankrijk instemde met de vaste spilkoers tussen de frank en de mark. Deze overeenkomst stond aan de basis van de Smithsonian Agreement en de snake, dus er is op dit punt zeker sprake van een sterke functionele connectie. Anderzijds zijn er in 1973 aanpassingen gedaan aan het GLB zodat het beter bestand was tegen monetaire fluctuaties en dit kan wel deels als alternatief gezien worden. Al was het voor deze aanpassingen wel essentieel dat de lidstaten binnen de snake bleven. In januari 1974 was het dan ook gedaan met dit alternatief na het vetrek van Frankrijk uit de snake. Al met al kan aan de hand van deze drie indicatoren wel gesteld worden dat de functionele spillover een duidelijke rol heeft gespeeld bij de totstandkoming implementatie van het EMU-project.

Hoofdstuk 3: Het Europees Monetair Stelsel

In dit derde en laatste hoofdstuk zal ik het pad bespreken dat uiteindelijk leidde tot het EMS dat op 13 maart 1979 in werking trad. Wederom zullen er meer aspecten van de monetaire samenwerking aan bod komen dan wellicht strikt noodzakelijk is voor de beantwoording van de hoofdvraag, maar deze aspecten zijn daarentegen wel een toevoeging om het monetaire proces beter te begrijpen en het stuk chronologisch te houden. Wel richt dit hoofdstuk zich weer voornamelijk op de achtergronden van de monetaire samenwerking en niet op de economische technieken. Het ontstaan van het EMS komt in dit hoofdstuk naar voren aan de hand van drie paragrafen, respectievelijk 'De opmaat naar een nieuw systeem', 'Top van Kopenhagen en van Bremen; filling in the details', en 'De top van Brussel en de problemen rond de MCA's'.

De opmaat naar een nieuw monetair systeem in Europa

Nadat in januari 1974 de Franse frank de snake had verlaten was het drie jaar betrekkelijk stil rondom het monetaire integratieproject. Dit betekende overigens niet dat er geen plannen en voorstellen werden aangedragen, maar blijkbaar was het er de tijd niet naar dat er serieus overwogen werd om een nieuwe of volgende stap te zetten. Al wilde men binnen Frankrijk de hoop op een EMU wel graag levend houden en in juli 1975 probeerde ze terug te keren binnen de snake. De Fransen deden dit tegen dezelfde pariteit als waartegen ze ruim een jaar eerder vertrokken was. Dit tot grote teleurstelling van Duitsland. Daar hoopte men dat Frankrijk deze mogelijkheid zou aanpakken om de frank met plusminus vijf procent te devalueren om zo een veiligere marge aan te houden. Achteraf was dit wellicht ook verstandiger geweest, want in maart 1976 verloor Frankrijk binnen een week tijd een kwart van haar reserves om de frank te beschermen en binnen de snake te houden. Dit was echter niet vol te houden en voor de tweede keer was Giscard, nu als president, genoodzaakt de frank terug te trekken uit de snake.¹³⁴

Naast deze poging om het momentum niet helemaal te verliezen waren er in deze drie jaar nog drie voorstellen met betrekking tot de monetaire integratie. Deze voorstellen kwamen allen voort uit het voorzitterschap van de EEG. In 1974 waren de Fransen voorzitter en kwamen ze met het Fourcadeplan, in 1976 de Nederlanders met het Duisenbergplan en in 1977 kwamen de Belgen met een plan dat uitging van een

---

¹³⁴ Marsh, *The Euro*, 81.

continuatie van het Duisenbergplan. Deze plannen zijn ondanks dat er op het moment van presenteren weinig interesse voor was zeker van belang geweest voor de monetaire integratie vanaf 1977 met als uitkomst het EMS in 1979. Zo was een element van het Fourcadeplan dat de European Unit of Account (EUA) centraal zou komen te staan in het wisselkoersmechanisme. Dit idee was vrijwel identiek aan hoe uiteindelijk in 1978 de European Currency Unit (ECU) in het systeem werd ingepast. De rol van deze eenheden was overigens gebaseerd op de Special Drawing Rights (SDR's) van het IMF. Deze werden gebruikt als rekeneenheid/reservevaluta en was een gewogen gemiddelde van een aantal wereldvaluta's. Het grote voordeel van deze SDR's en EUA/ECU's is dat de sterkste schouders de zwaarste lasten dragen, de last van ingrijpen is eerlijker verdeeld over de lidstaten.¹³⁵

Het voorstel van de Belgische minister van Financiën Gaston Geens ging verder op dit plan en op het Duisenbergplan dat uitging van zogenaamde targetzones waar men zich eerst op moest richten in plaats van een algeheel interventiesysteem. Kortom, Geens pleitte voor economische en monetaire harmonisatie en als plan gebruikte hij elementen uit de twee voorgaande voorstellen. Zijn eigen voorstellen/suggesties bleven echter onduidelijk en er werden vooral open deuren ingetrapt. Het voorstel leek dan ook meer op een ritueel dan op een echt nieuw initiatief. Al moet hierbij vermeld worden dat originaliteit en innovativiteit ook niet altijd gewaardeerd werden gezien wat er met de twee voorgaande voorstellen is gebeurd. Er was dus geen originaliteit nodig, maar vooral een politieke impuls na jaren waarin er niets concreets was ondernomen. Vooral de Duitsers waren totaal niet bezig met economische en monetaire integratie. Tot aan eind 1977 hadden zij ook wel iets anders aan hun hoofd; die Deutcher Herbst. Dit is de benaming voor een periode in het najaar van 1977 waar Duitsland te maken had met ontvoeringen en kapingen door de *Rote Armee Fraktion* (RAF) en een organisatie voor een vrij Palestina.¹³⁶

In 1977 kwam er ook nog een initiatief uit een andere hoek, uit de hoek van de Commissie. Dit voorstel van Roy Jenkins wordt in de meeste literatuur gezien als het begin van de onderhandelingen die uiteindelijk tot het EMS zouden leiden. Zelf ben ik van mening dat de voorstellen die hierboven besproken zijn ook essentieel zijn geweest en inhoudelijk zelfs meer hebben bijgedragen. Het voorstel van Jenkins wist in tegenstelling tot de andere voorstellen wel voor een politieke impuls te zorgen. Halverwege 1977

---

¹³⁵ Daniel Gros, *European monetary integration, from the European Monetary System to Economic and Monetary Union* (Harlow 1992), 39.

¹³⁶ Murlon-Druol, *A Europe made of money*, 134.

besepte Jenkins dat zijn eerste zes maanden als voorzitter van de Europese Commissie geen groot succes waren geweest. Hij had een grote ambitie, maar weinig succes. Hierop besloot hij dat het EMU-project zijn centrale thema zou worden. Hij begon hiermee op 6 juli 1977 tijdens een vergadering van het Europees Parlement. Hij betoogde hier dat veel van de problemen waar de EEG mee te maken had (hij doelde hier op het GLB en de MCA's) voortkwamen uit een gebrek aan voortgang met betrekking tot de EMU.¹³⁷ Op 27 oktober 1977 riep hij nogmaals op tot een EMU, ditmaal tijdens de eerste Jean Monnet-lezing in Florence. Deze speech stond volledig in het teken van een monetaire unie. Het hart van deze speech bestond uit zeven argumenten voor een EMU. Deze punten kwamen er vooral op neer dat het goed zou zijn voor de hoge werkloosheid waar men op dat moment mee te kampen had, zou een impuls zijn voor de industrie en handel en zou een prima pad zijn naar Europese politieke integratie. In deze zeven punten werd, in tegenstelling tot zijn speech van 6 juli, niet gesproken over de noodzaak van monetaire integratie voor het GLB in welke vorm dan ook.¹³⁸

Het voorstel van Jenkins was in feite een afgezwakte versie van het Wernerplan. De regeringsleiders reageerden ook niet heel positief. Men was vooral sceptisch en verwachtte niet dat de voorgestelde EMU van Jenkins snel werkelijkheid zou worden. President van de Bundesbank Karl-Otto Pöhl stelde dat: "*Jenkins made a far reaching proposal, without going any further*".¹³⁹ In Frankrijk werd Jenkins zelfs aangeduid als '*Hyper Monétariste*'. Deze uitspraak zegt wel wat als hij uit het kamp van de monetaristen komt. Toch zette Jenkins zijn plan door, hij had monetaire samenwerking als vlaggenschip van zijn beleid gebombardeerd en hij zou hierin slagen. Daarom bezocht hij de verschillende Europese hoofdsteden om zijn plan te promoten en ook op de top van de Europese Raad in december 1977 in Brussel herhaalde hij zijn plan. Tijdens de presentatie van zijn plan in Brussel leek bondskanselier Schmidt wel te slapen. Hij was ook bepaald geen voorstander en zou het hele project het liefste stopzetten als het kon. Toch heeft het voorstel van Jenkins wel degelijk zijn nut gehad. Het werd dan wel niet heel goed ontvangen, maar het was zeker weer gemakkelijker geworden om over een EMU te

---

¹³⁷ Marsh, *The Euro*, 84.

Peter Ludlow, *The making of the European Monetary System* (Londen 1982), 46.

¹³⁸ Mr. Jenkins seven arguments in support of a European Currency, from 30 jours d'Europe 27 oktober 1977 (http://www.cvce.eu/content/publication/1997/10/13/b6602cee-44de-4952-ba10-ba56b4b3feb0/publishable_en.pdf).

¹³⁹ Murlon-Druol, *A Europe made of money*, 140.

praten na jaren van nul progressie.¹⁴⁰ Er was echter absoluut geen nieuwe *spirit of The Hague* ontstaan zoals in 1969 het geval was geweest.

Tijdens deze top in Brussel en de eerste maanden van 1978 vonden er echter grote veranderingen plaats die het proces van monetaire samenwerking wel een aanzienlijke duw in de rug zouden geven. Giscard werd tegen de verwachtingen in herkozen in Frankrijk en Schmidt zag ineens ook de noodzaak van verdere Europese monetaire integratie in. Vooral de omkeer van Schmidt mag opmerkelijk genoemd worden, op de top van Brussel beschreef men hem nog als half-slapend tijdens de speech van Jenkins en een paar weken later was hij ineens voorstander. Dit moet echter wel genuanceerd worden. Wat Jenkins voor ogen had verschilde als dag en nacht bij wat Schmidt voor ogen had. In essentie gaat het bijna niet eens over hetzelfde onderwerp. Jenkins had een volledige EMU voor ogen en Schmidt wilde kort gezegd de reserves van de lidstaten aan elkaar koppelen om de snake te versterken en de mark te beschermen tegen de val van de dollar.¹⁴¹

De transatlantische factor ging überhaupt een steeds belangrijkere rol spelen in het proces van de Europese monetaire integratie. Vanaf de zomer van 1977 zorgde de dollar wederom voor veel onstabiliteit. Hierop verscheen in november 1977 een rapport van het Monetair Comité dat het tekort op de Amerikaanse handelsbalans een structureel probleem was en dat alleen een depreciatie van de dollar een werkende oplossing zou zijn. Binnen Europa begonnen de regeringsleiders zich steeds meer zorgen te maken over het Amerikaanse tekort. Met name de Duitsers, want zij werden continu geconfronteerd met een appreciatie van de mark. Schmidt vroeg zich dan ook hardop af of de Amerikanen wel een idee hadden waar ze mee bezig waren. Het Amerikaanse beleid had niet alleen gevolgen voor de VS zelf, maar voor de hele wereldpolitiek. Door de zwakke de dollar bleef de Duitse geldvoorraad maar stijgen en dit kon grote gevolgen gaan hebben voor de inflatie en stabiliteit in Duitsland.¹⁴²

Deze zwakheid van de dollar was niet het enige wat Schmidt zorgen baarde. Hij wantrouwde tevens het economische en monetaire beleid van de nieuwe Amerikaanse president Jimmy Carter. Volgens André Szás, president van de Nederlandse Centrale Bank, beschouwde Schmidt Carter als een gevaarlijke nitwit. Carter was geboren in het diepe zuiden van de VS en werd daarom door Schmidt ook wel eens aangeduid als

---

¹⁴⁰ Idem. 143, 146, 150.

¹⁴¹ Idem. 152.

¹⁴² Idem. 144, 152.

‘Jimmy the Carter (voerman)’ of ‘the peanut farmer’.¹⁴³ Naast het economische en monetaire beleid van Carter wantrouwde Schmidt hem ook op andere punten, een voorbeeld is de kwestie rondom de neutronenbom. Carter wilden zijn troepen in Europa uitrusten met deze wapens, maar hiervoor had hij wel toestemming van Schmidt nodig. Deze wist dit met veel moeite te verkopen aan zijn regering. Op 4 april 1978 onthulde de *New York Times* echter dat Carter afzag van het hele project. Schmidt was hier in het geheel niet over bericht en moest dit uit de krant vernemen. Dit was de druppel die de emmer deed overlopen en het wantrouwen van Schmidt was nu compleet. Schmidt zou hierop tegen Giscard hebben gezegd dat: “*Americans must stop believing that they just have to whistle for us to obey*”.¹⁴⁴ Bovendien mochten beide leiders elkaar ook gewoon niet echt. Carter schreef zelfs in zijn dagboek: “*Not having to deal with Schmidt anymore was the only positive aspect to losing to Ronald Reagan in 1980*”.¹⁴⁵

De zwakke dollar en het wantrouwen jegens de Amerikanen waren voor Schmidt de redenen om zelf met een idee voor monetaire integratie te komen en zich dus meer op Europa te richten. Op zich was een crisis rondom de dollar natuurlijk niet nieuw, maar dit was de eerste crisis sinds jaren, en sinds het aantreden van Schmidt. Ten tweede werden wel alle Europese lidstaten geraakt door deze crisis, maar niet even hard. Dus deze crisis was tevens gevaarlijk voor de snake.¹⁴⁶ Naast deze transatlantische motieven waren er ook redenen binnen Europa die van belang waren bij de ommekeer van Schmidt. De belangrijkste van deze gebeurtenissen is de herverkiezing van Giscard. Zonder deze herverkiezing zou Frankrijk vrijwel zeker afscheid nemen van het door Raymond Barre ingestelde programma in 1976 gericht op de stabiliteit van de Franse economie. Bij afschaffing van dit plan zou het verschil tussen de Franse en Duitse economie weer toenemen. Daarnaast was de combi Schmidt Giscard gewoon goed. Het waren beide mannen die economisch goed onderlegd waren en goed met elkaar door één deur konden. Tevens heeft Schmidt toegegeven dat de voorstellen van Jenkins hem wel degelijk geïnspireerd hebben en dat er zeker connecties en parallellen te trekken zijn.¹⁴⁷

---

¹⁴³ Marsh, *The Euro*, 83, 84.

¹⁴⁴ Murlon-Druol, *A Europe made of money*, 185.

¹⁴⁵ Ludlow, *The making of the European Monetary System*, 65.

Klaus Wiegrefe, “No love lost: Carter diary reveals rocky relationship with German chancellor Schmidt”, *Der Spiegel* 12 oktober 2010.

¹⁴⁶ Idem. 71, 72.

¹⁴⁷ Idem. 37, 85.

Murlon-Druol, *A Europe made of money*, 152-155.

Volgens Mourlon-Druol is het duidelijk dat in deze periode de oude argumenten voor monetaire integratie, zoals de bescherming van het GLB, nog steeds bestonden, maar dat er in deze periode twee belangrijke argumenten bij kwamen; de zwakke dollar en de uitbreiding van de EEG. Volgens hem zijn dit ook de enige twee argumenten die in een gesprek tussen Jenkins en Giscard in februari 1978 naar voren zijn gekomen. De argumenten voor monetaire samenwerking verschoven dus vrij snel van argumenten gericht op het GLB naar het probleem van de Amerikaanse dollar.¹⁴⁸ Maar weinigen hadden in 1977 verwacht dat er snel een nieuw initiatief zou komen met betrekking tot de monetaire integratie dat ook politieke steun genoot, maar na de ontwikkelingen in de laatste maanden van 1977 en de eerste van 1978 was het niet de vraag of er een nieuw monetair systeem zou komen, maar wanneer en in welke vorm.¹⁴⁹

De top van Kopenhagen en Bremen; 'Filling in the details'

Hoewel de zwakheid van de dollar en het wantrouwen jegens de Amerikanen zijn hoogtepunt bereikt in begin jaren 1978 kwam het idee van Schmidt niet uit de lucht vallen. Waarschijnlijk speelde hij ook in 1977 al met dit idee, maar in '78 kwam hij er openlijk mee naar buiten.¹⁵⁰ Op 28 februari was Jenkins de eerste buiten enkele adviseurs van Schmidt die kennismaakte met het idee. Schmidt zei tegen Jenkins:

"You may be shocked, you may be surprised at what I intend to do, but as soon as the French elections are over, propably at Copenhagen - assuming that the French elections go all right and that there aren't any Communist in the goverment - then I shall propose, in response to the dollar problem, a major step towards monetary union; to mobilize and put all our currency reserves into a common pool, if other agree to do the same, and form a European monetary bloc There will be great risks. If it all goed wrong, then maybe the Community will fall apart."¹⁵¹

---

¹⁴⁸ Idem. 157.

¹⁴⁹ Gros, *European monetary integration*, 36.
Ludlow, *The making of the European Monetary System*, 63.

¹⁵⁰ Mourlon-Druol, *A Europe made of money*, 153, 154.

¹⁵¹ Roy Jenkins, *European diary* (Londen 1989), 224.

Uit dit citaat komen meerdere zaken naar voren. Ten eerste het verlangen van Schmidt voor een nieuw monetair systeem. Ten tweede een belangrijke invulling van het systeem; een soort fonds waar alle lidstaten hun reserves in inzetten. Het derde aspect dat naar voren is dat dit idee van Schmidt volgens hemzelf een respons is op de problemen rondom de dollar. Een essentieel aspect voor de beantwoording van de centrale vraag van deze scriptie.

Hoewel Giscard ook rond deze 28e februari werd ingelicht zette Schmidt zijn idee pas volledig uiteen na de herverkiezing van Giscard. De twee belangrijkste leiders van Europa ontmoetten elkaar op 2 april in Rambouillet. Over dit gesprek is officieel niets bekend, het was een tête-à-tête. Over het gesprek tussen Schmidt en Callaghan op 12 maart is meer bekend. Daar presenteerde Schmidt zijn 'exotische idee' tegenover de Britten. Zijn idee zou niet zover gaan als de EMU van Jenkins. Het idee was om een soort nieuwe snake te creëren, maar met enkele verbeteringen. De lidstaten zouden de helft van de reserves in een *currency pool* moeten stoppen. Ook zouden alle valuta's gekoppeld worden aan de EUA. Deze zou dan op haar beurt aan de dollar gekoppeld worden en dienen als de *unit of intervention*. Deze rol van de EUA was niet nieuw, het meeste innovatieve gedeelte van het idee was dat de reserves in een fonds gestopt zouden worden.¹⁵²

De overige regeringsleiders van de lidstaten maakten op de top van Kopenhagen op 7 en 8 april kennis met de ideeën van Schmidt. Om de staatshoofden beter voor te bereiden op de top stuurde Jenkins de leiders op 3 april een memorandum. Dit memorandum zette vijf punten uiteen die centraal zouden staan op de top. Vier van de vijf onderwerpen kwamen echter nauwelijks aan bod aangezien Schmidt zijn idee voor een nieuw monetair systeem presenteerde. Het eigenlijke plan was dat Schmidt, Giscard en Callaghan tijdens een gezamenlijk ontbijt op 8 april de laatste zaken zouden bespreken en dat daarna de overige leiders zouden worden ingelicht, maar Schmidt kon blijkbaar niet wachten en bracht zijn idee al op de eerste dag van de top in de openbaarheid. Hij zette het plan uiteen zoals hierboven omschreven en stelde dat dit nieuwe systeem de snake niet zou moeten vervangen, maar zou moeten verzwelgen.¹⁵³ Dat Schmidt zijn plannen eerder bekend maakte dan gepland had wellicht ook te maken met de speech van

---

¹⁵² Mourlon-Druol, *A Europe made of money*, 164, 165.

¹⁵³ Idem. 169, 170.

Ludlow, *The making of the European Monetary System*, 91.

Gros, *European monetary integration*, 42.

Jenkins, *European diary*, 245.

Jenkins. Hij stak van wal door te stellen dat de tijd rijp was voor nieuwe stappen met betrekking tot de monetaire integratie. Hij voegde hieraan toe: *“in my view we should seek greater exchange rate stability between the currencies of member states of the Community and thus a stronger basis on which to deal more effectively in exchange rate policy with third countries, notably the United States”*.¹⁵⁴ Dit was identiek met wat Schmidt voor ogen had, dus wellicht heeft Schmidt daarom deze kans aangegrepen. Tevens komt hier overduidelijk naar voren dat de stappen in het monetaire gericht zijn tegen de zwakke dollar. Het argument dat in deze periode keer op keer naar voren komt.

Giscard was erg tevreden met de verandering van Schmidts gedachten. Hij was echter niet bepaald een voorstander van de snake. Frankrijk had hier tweemaal uit moeten stappen en hoewel dat grotendeels aan het economisch beleid van Frankrijk lag hebben de beperkingen van de snake als systeem ook zeker bijgedragen. Bovendien kreeg het persoonlijke prestige van Giscard een aanzienlijke dreun toen Frankrijk voor de tweede maal uit de snake moest stappen en om deze reden werd de schuld voor een groot deel op de snake geschoven. Dit maakt het lastig om wederom met hetzelfde systeem in zee te gaan. Wat er ook gebeurde er moest dus een nieuw systeem komen, of in ieder geval een systeem dat nieuw leek.¹⁵⁵ De drie personen die in Kopenhagen werden aangewezen om het plan van Schmidt verder uit te werken deelden de mening van Giscard. Deze drie waren de Duitser Dr. Schulmann (de economisch adviseur van Schmidt), de Fransman Bernhard Clappier (president van de Franse centrale bank) en de Brit Ken Couzens (secretaris van Financiën). Volgens deze drie moest er een nieuw systeem komen, het kon geen snake met een andere naam zijn. Dit kwam goed naar voren in een citaat van Clappier, het zou: *“un nouveau pas vers une nouvelle organisation monétaire d’Europe”*.¹⁵⁶ Deze groep van drie werd het ook definitief eens over de rol van de EUA. Het was controversieel om deze in het middelpunt van het nieuwe systeem te zetten, maar tegelijkertijd was het een prachtige politieke kans om de ‘Europese vlag’ in het systeem te verwerken. Het was dan meer dan een verdrag tussen verschillende landen, het werd een instituut van de Gemeenschap.¹⁵⁷

---

¹⁵⁴ The European Council, Copenhagen 7-8 april 1978, background note (26 april 1978) (http://aei.pitt.edu/1440/1/Copenhagen_1978.pdf), 2.

¹⁵⁵ Murlon-Druol, *A Europe made of money*, 167.

¹⁵⁶ Ludlow, *The making of the European Monetary System*, 94, 106.

¹⁵⁷ Idem. 107.

Giscard en Schmidt zaten na de top van Kopenhagen wel tamelijk op één lijn, de Brit Callaghan had meer moeite met het idee van Schmidt. Hij uitte op 8 april al zijn zorgen dat het nieuwe systeem vrijwel geen rekening hield met de dollar en het Amerikaanse beleid. Kortom, het systeem had wel een heel continentaal karakter.¹⁵⁸ Aan de andere kant wilden de Britten wel graag participeren door de zwakke dollar. Dit maakte het proces aanzienlijk ingewikkelder dan wanneer het een Frans-Duits onderonsje zou worden. Hieruit blijkt wederom wel dat de transatlantische factor een grote invloed had in het proces. Tot nu toe vooral in een negatieve rol door het beleid van Carter en de zwakke dollar. Tevens was men in Europa de destructieve rol van de dollar tijdens de eerdere poging tot monetaire integratie nog niet vergeten. De Amerikanen hebben aan de andere kant ook een positieve bijdrage geleverd door het project te steunen. Dit was vooral voor de Britten van doorslaggevend belang. Zo zou het Europese project niet hun relatie met de VS ondermijnen. Hierbij moet wel vermeld worden dat de positie van de Britten niet doorslaggevend was. Giscard was bereid te wachten, maar niet al te lang aangezien Frankrijk en Duitsland sterk genoeg waren om samen verder te gaan. Dit zou uiteindelijk ook blijken nadat de Britten niet besloten mee te doen aan het EMS, omdat ze de VS boven Europese integratie verkozen.¹⁵⁹

Op de top van Kopenhagen werden de regeringsleiders van de lidstaten dus allemaal ingelicht over de plannen van Schmidt en werden en drie personen aangewezen om deze plannen verder uit te werken. Deze uitwerking zou voor de top van Bremen op 6 en 7 juli klaar moeten zijn, zodat er dan verdere stappen gemaakt zouden kunnen worden. Zoals verwacht draaide het op deze top vrijwel volledig om het monetaire vraagstuk. De Europese Raad discussieerde in Bremen over de plannen die voortgekomen waren uit de top van Kopenhagen en de regeringsleiders waren het er stuk voor stuk over eens dat intensievere monetaire samenwerking die moest leiden tot monetaire stabiliteit uiterst wenselijk was. Er werd besloten dat de verschillende ministers van Financiën op hun bijeenkomst van 24 juli 1978 de noodzakelijke richtlijnen zouden moeten opstellen en dat er dan op 31 oktober 1978 een definitief besluit kon worden genomen.¹⁶⁰

---

¹⁵⁸ Mourlon-Druol, *A Europe made of money*, 171.

¹⁵⁹ Idem. 185, 186, 192.
Marsh, *The Euro*, 93.

¹⁶⁰ European Council Bremen, 7-8 juli 1978, The results of the European Council in Bremen (http://aei.pitt.edu/1454/1/Bremen_July_1978.pdf), 17, 18.

In de slottekst van de top van Bremen waren al een aantal belangrijke intenties van het EMS opgenomen. Zo werd definitief besloten dat de ECU¹⁶¹ een centrale rol in het systeem zou innemen. De naam van deze rekeneenheid was een leuke bijkomstigheid voor Frankrijk, het zou de rest van Europa herinneren aan de tijd dat Frankrijk de monetaire macht in Europa had. De Ecu was namelijk een gouden munt ten tijde van Lodewijk XIV.¹⁶² Tevens werden er voorstellen gedaan over hoe de reserves zouden worden ingezet en om welke hoeveelheden het zou gaan. In de slottekst wordt er gesproken over een fonds van 44 miljard ECU, dit zou een groter fonds zijn dan ooit in de EEG was besproken en zou de reserves van het IMF overtreffen.¹⁶³ Daarnaast werd ook door de deelnemers van de snake gesteld dat de snake niet ter discussie staat en niet heeft gestaan. De snake blijft volledig intact. Wat betreft het wisselkoersysteem zou deze in het EMS ook net zo strikt worden nageleefd als dat bij de snake het geval was.¹⁶⁴

Ondanks de economische motieven die ten grondslag lagen aan het hele proces van monetaire integratie werd het zowel volgens Mourlon-Druol als Daniel Gros steeds meer een politiek dan een economisch project. Giscard vergat ook snel dat het het EMS aan echte technische innovatie ontbrak in vergelijking tot de snake. Volgens Mourlon-Druol was het primaire doel van de Fransen ook meer economische en politieke toenadering tot Duitsland. Voor de Franse regering was de politieke overeenkomst rondom het EMS het belangrijkste en niet de economische aspecten. Daarnaast was het EMS ook een politiek antwoord van de EEG op de mondiale problemen, zoals de oliecrisis en het Amerikaanse beleid.¹⁶⁵

Dat het volgens deze auteurs om een politiek project ging houdt wel in dat de politieke wil er, uitgezonderd van Groot-Brittannië, wel was. Een aspect waar het tijdens het EMU-project van begin jaren '70 aan had ontbroken en wat uiteindelijk één van de hoofdredenen was voor het mislukken ervan. Daarnaast was het voorbereidende werk gedaan, deels tijdens de top van Bremen en deels tijdens de top van de ministers van Financiën op 24 juli. Tevens was de technische invulling van de *divergence indicator*

---

¹⁶¹ De ECU was de opvolger van de EUA en vertegenwoordigd ook dezelfde waarde, in paragraaf 3 zal hier verder op in worden gegaan.

¹⁶² Marsh, *The Euro*, 88.

¹⁶³ European Council Bremen, 7-8 juli 1978, Background note (http://aei.pitt.edu/1454/1/Bremen_July_1978.pdf), 1.

¹⁶⁴ European Council Bremen, 7-8 juli 1978, The results of the European Council in Bremen (http://aei.pitt.edu/1454/1/Bremen_July_1978.pdf), 18, 20, 21.

¹⁶⁵ Mourlon-Druol, *A Europe made of money*, 196, 225-227. Gros, *European monetary integration*, 35.

duidelijk na het compromis van België. De *divergence indicator* was de grote verbetering van het EMS ten opzichte van de snake. Kort gezegd zou dit middel van de snake een ratelslang maken. Het zou fungeren als waarschuwingssysteem voor als er een valuta buiten de bandbreedte/marges dreigde te vallen. Er zou dus sneller en adequater kunnen worden opgetreden om het systeem te beschermen.¹⁶⁶ Dit alles betekende dat men op schema lag en dat tijdens de top van Brussel op 4 en 5 december de definitieve besluiten kon nemen.

De top van Brussel en de problemen rond de MCA's

Op de top van Brussel, de laatste top voor de invoering van het EMS, zouden de laatste plooiën gladgestreken moeten worden. Schmidt stelde dan ook voor dat ieder staatshoofd om de beurt zijn positie zou toelichten. Hierbij kwamen weinig problemen of bezwaren aan het licht, totdat het de beurt was aan Giscard. Hij kwam met de koppeling tussen het EMS en het GLB en stelde dat hij het niet normaal zou vinden als de MCA's nog steeds gebruikt zouden worden tussen de lidstaten die deelnamen aan het EMS. Volgens Giscard zouden de MCA's progressief moeten worden afgebouwd. Door de overige regeringsleiders werd nauwelijks aandacht besteed aan dit streven van Giscard. Schmidt stelde zelfs aan het eind van de bespreking dat niemand om een aanpassing van het GLB had gevraagd en deduceerde hieruit dat de MCA's niet direct aangepast hoefden te worden door de inwerkingtreding van het EMS. Tot grote verbazing van enkele aanwezigen reageerde Giscard hier helemaal niet op. Voor nu was deze lastige kwestie naar de achtergrond gedrukt, maar het zou nog wel degelijk een staartje krijgen en gevolgen hebben voor de invoering van het EMS op 1 januari 1979.¹⁶⁷

Verder werden er op de top van Brussel vooral zaken bevestigd die al eerder besproken waren. In de slottekst wordt gesteld dat het doel van het EMS is om een grotere mate van monetaire stabiliteit binnen de Gemeenschap te bewerkstelligen. Hierbij wordt niet zoals ten tijde van het Wernerplan gerefereerd aan de gevaren voor het GLB of de douane-unie, het doel is puur een grotere mate van monetaire stabiliteit.¹⁶⁸ Als de monetaire stabiliteit het doel is dan valt hier ook overduidelijk uit op te maken dat de zwakke dollar één van de grote argumenten voor het EMS is geweest. Dat is namelijk de

---

¹⁶⁶ Murlon-Druol, *A Europe made of money*, 229, 250.

¹⁶⁷ Idem. 251.

¹⁶⁸ European Council Brussels, 4-5 december 1978, conclusions of the sessions of the European Council (http://aei.pitt.edu/1424/1/Brussels_dec_1978.pdf), 113.

factor die voor de grote instabiliteit zorgde. Daarnaast wordt in hetzelfde stuk gesteld dat het EMS een nieuwe stimulans is in het proces naar een Europese Unie.¹⁶⁹ Dit zou de visie van Mourlon-druol en Daniel Gros ondersteunen dat het EMS voor een belangrijk deel een politiek project is in plaats van een puur economisch project.

Dit laatste is ook af te leiden uit de veranderingen die nu echt hebben plaatsgevonden in vergelijking met de snake. Het oorspronkelijke plan van Schmidt had zeker gelijkenissen met de snake, maar voegde een aantal fundamentele elementen toe. Naarmate de tijd vorderde werden steeds meer van deze elementen geschrapt. Mourlon-Druol geeft ook aan dat de uitkomsten van de top van Bremen verschilden van het plan van Schmidt en dat de uitkomsten van de top van Bremen weer verschilde met het uiteindelijke EMS. Het plan werd door de vele onderhandelingsniveaus steeds verder afgezwakte en steeds minder ambitieus.¹⁷⁰ Op de top van Brussel werd besloten dat de marge waarbinnen de valuta's mochten fluctueren van elkaar 2,25% bleef. Kortom, identiek aan de snake. Voor nieuwkomers binnen het systeem werd de marge zelfs tijdelijk op 6% gesteld zolang de economische condities het niet toelieten om een smallere bandbreedte na te streven.¹⁷¹ Vanuit dit perspectief was het EMS dus zelfs minder ambitieus dan de snake.

Daarnaast waren er natuurlijk ook verschillen/verbeteringen ten opzichte van de snake. De grootste verbetering is zonder twijfel de *divergence indicator*. Hierbij zouden afwijkingen binnen het systeem opgemerkt worden door een bepaalde formule met betrekking tot de verhouding van de samenstelling van de ECU. Bij 75% van de maximale afwijking van een valuta zou er ingegrepen moeten worden om zo het systeem te beschermen.¹⁷² Tevens zou er uiterlijk 1 januari 1981 een Europees Monetair Fonds worden opgericht dat kon worden ingezet om het EMS te ondersteunen. Wel zou er al op 30 juni 1979 een kredietmechanisme worden opgesteld met een omvang van 25 miljard ECU, 14 miljard voor korte termijn monetaire steun en 11 miljard voor financiële steun op de middellange termijn.¹⁷³ Zo waren er dus ook zeker verbeteringen ten opzichte van de

---

¹⁶⁹ Idem.

¹⁷⁰ Mourlon-Druol, *A Europe made of money*, 190.

¹⁷¹ European Council Brussels, 4-5 december 1978, conclusions of the sessions of the European Council (http://aei.pitt.edu/1424/1/Brussels_dec_1978.pdf), 115.

¹⁷² Idem.

European Monetary System, *The European Council in Brussels, outcome and follow-up* (http://aei.pitt.edu/1424/1/Brussels_dec_1978.pdf), 9.

¹⁷³ European Council Brussels, 4-5 december 1978, conclusions of the sessions of the European Council (http://aei.pitt.edu/1424/1/Brussels_dec_1978.pdf), 116.

snake, verbeteringen die het systeem meer mogelijkheden gaven en het beter beschermd tegen speculatieve aanvallen.

Tot slot staat er in de slottekst nog één bepaling die van belang is voor de centrale vraag in deze scriptie, het gaat hierbij om de relatie tussen het EMS en het GLB.

“The European council considers that the introduction of the EMS should not of itself result in any change in the situation obtaining prior to 1 January 1979 regarding the expression in national currencies, monetary compensatory amounts and all other amounts fixed for purposes of the common agricultural policy.”¹⁷⁴

Kortom, door de invoering van het EMS verandert er niets aan het functioneren van het GLB. Zou het GLB één van de grote motivaties zijn voor het EMS dan had ik een andere verklaring verwacht. Uit deze verklaring concludeer ik vooral dat het GLB niet van grote invloed is geweest, aangezien er niets veranderd aan het landbouwbeleid. Zou het wel van invloed zijn, dan zou deze tekst in ieder geval elementen moeten bevatten met de verwachting dat door de invoering van het EMS en een toenemende monetaire stabiliteit het GLB beter zou functioneren. Bij deze bepaling staat wel duidelijk vermeld dat hoewel de Commissie en de Europese Raad akkoord zijn het definitieve fiat op 18 december gegeven zou moeten worden.¹⁷⁵ Op deze bijeenkomst van de ministers van Financiën zou het GLB echter nog van grote invloed zijn op de bevestiging van het EMS.

Op deze bijeenkomst in december 1978 verklaarde de Franse minister van Financiën René Monory dat Frankrijk de goedkeuring van het EMS uitstelde totdat er een overeenkomst zou zijn over de reductie en afschaffing van de MCA's. Dit kwam voor de Gemeenschap als een donderslag bij heldere hemel. Deze trap op de rem door de Fransen zorgde er voor dat het EMS niet op 1 januari 1979 van start kon gaan.¹⁷⁶ Voor deze onverwachte actie van de Fransen waren twee redenen. Ten eerste had het te maken met de Franse binnenlandse situatie. Volgens Mourlon-Druol was het niet zo dat de Fransen het EMS op het spel zette omdat de MCA's niet langer te tolereren waren, maar de reden was meer dat Giscard in Frankrijk een sterke oppositie had van Chrirac, Gaullisten en Communisten die een serieuze bedreiging vormden voor zijn positie in Frankrijk en in Europa aangezien de verkiezingen voor het Europees parlement voor de

---

¹⁷⁴ Idem. 117.

¹⁷⁵ Idem.

¹⁷⁶ Mourlon-Druol, *A Europe made of money*, 256.

deur stonden. Een dag na de top van Brussel op 6 december sprak Chirac zijn *Appel de Cochin*. In deze speech bekritiseerde hij het Europabeleid van Giscard. Dit baarde de Franse president zoveel zorgen met de verkiezingen van het Europees Parlement op komst dat hij door het afschaffen van de MCA's de steun van de boerenlobby en hun achterban wilde verkrijgen.¹⁷⁷

Dat een afschaffing van de MCA's voordelig is voor de Franse boeren komt naar voren in de tweede reden. Binnen het GLB werden de prijzen in 1978 ook na de invoering van de ECU nog in UA gerekend, deze *Unit of Account* werd wel de *Agricultural Unit of Account* (AUA) genoemd. De AUA was in 1973 na de *joint float* gekoppeld aan de snake. Dit had tot gevolg dat de AUA in 1978 met 21% in waarde was toegenomen in vergelijking met de gemiddelde Europese valuta, omdat de vaste deelnemers van de snake (Nederland, West-Duitsland, België en Luxemburg) sterkere valuta's hadden dan het gemiddelde van de lidstaten. Frankrijk had echter voorgesteld bij de onderhandelingen van het EMS dat een AUA gelijk zou staan aan een ECU. Na de appreciatie van de AUA met 21% betekende dit dus dat de prijzen van landbouwproducten met 21% zouden dalen. Dit had tot gevolg dat de Franse boeren een groter marktaandeel zouden krijgen omdat ze een aanzienlijke concurrentievoordeel kregen ten opzichte van de lidstaten waar de kosten hoger waren, bijvoorbeeld Duitsland. Dit zou echter alleen het geval zijn als het systeem van MCA's werd afgeschaft, of er in ieder geval geen nieuwe bij zouden komen. De Duitse regering ging hier absoluut niet mee akkoord, een daling van de inkomens van Duitse boeren was onacceptabel. De tweede reden dat Frankrijk op de rem trapte wat betreft het EMS en voor het afschaffen van de MCA's was ligt dus in het feit dat het uiterst gunstig zou zijn voor de Franse landbouwsector.¹⁷⁸

Het feit dat de ingangsdatum van het EMS nu was uitgesteld maakte de nood voor een oplossing voor deze kwestie minder groot, het was immers al uitgesteld. Tevens was de sfeer behoorlijk verslechterd, de glans was wel van het project af na het uitstel. In enkele Duitse kranten werd zelfs gesuggereerd dat het er helemaal niet meer van zou komen. Een soortgelijke strekking kwam naar voren in het artikel van Jonathan Carr in de *New York Times*. Daar werd de vraag opgeworpen of het uit maakte dat het EMS was uitgesteld, het antwoord was dat het heel veel uit maakte. Negen regeringsleiders hadden

---

¹⁷⁷ Idem. 257

Ludlow, *The making of the European Monetary System*, 281.

¹⁷⁸ Idem. 280.

Hill, *The Common Agricultural Policy*, 62, 63, 65, 66.

Gros, *European monetary integration*, 54.

op 5 december een historisch besluit genomen en twee weken later werden ze teruggefloten door enkele ministers van Financiën. Dit ondermijnde het vertrouwen in de Europese leiders en hun gezag. Al deze negatieve aspecten ten spijt eindigde het dispuut net zo onverwacht als het gekomen was. Op de top van Europese landbouwministers van 5 en 6 maart 1979 gaven de Fransen toe. De MCA's werden wel in twee fases gereduceerd, maar er was echter geen specifiek tijdschema en ook werd er niet in het akkoord opgenomen dat de prijzen in de nationale valuta omlaag moesten als gevolg van de uitfasering van de MCA's. Dit tot grote tevredenheid van de Duitsers. Met de oplossing van het conflict ging Giscard op 7 maart 1979 akkoord met de bepalingen rondom het EMS en was het monetaire systeem klaar voor de inwerkingtreding. Op 13 maart 1979 was het zover en was het Europese Monetair Stelsel een feit.¹⁷⁹

Conclusie

Er zijn verschillende redenen aan te geven waarom de Europese leiders in 1977 en 1978 de monetaire samenwerking nieuw leven wilde inblazen. De noodzaak voor een nieuw systeem ontstond na het vertrek van de Franse frank uit de snake in 1976. Dit tastte de monetaire eenheid en stabiliteit binnen de Gemeenschap aan zoals dat ook in 1974 was gebeurd toen het vertrek van de frank het einde van het Wernerplan betekende. In de twee jaar die hierop volgde hebben meerdere factoren invloed gehad op de nieuwe stappen op het gebied van monetaire integratie. Ten eerste waren er de Franse (Fourcadeplan), Nederlandse (Duisenbergplan) en Belgische initiatieven. Hoewel deze ten tijde van presentatie nauwelijks invloed hadden hebben deze initiatieven wel degelijk bijgedragen aan de monetaire samenwerking. Als gekeken wordt naar de uiteindelijke invulling van het EMS dan zijn er een aantal overeenkomsten met voorstellen uit deze initiatieven. Ten tweede heeft de speech van Roy Jenkins tijdens de eerste Jean Monnet-lezing in Florence bijgedragen. Niet zozeer om de plannen van Jenkins, maar des te meer omdat na deze speech en de discussie die erop volgde weer veel vrijer over het onderwerp monetaire integratie werd gepraat. Jenkins had voor deze speech ook al een keer aandacht gevraagd voor een monetaire Unie, hij deed dit op 6 juli in het Europees Parlement. In tegenstelling tot zijn speech in Florence haalde hij hier nog wel het GLB als motivatie aan.

---

¹⁷⁹ Ludlow, *The making of the European Monetary System*, 282, 283.

De monetaire integratie raakte echter in een stroomversnelling toen de Duitse Bondskanselier Helmut Schmidt van gedachten veranderde en het nut begon in te zien van een nieuw Europees monetair systeem. De ommekeer in zijn denken werd veroorzaakt door de zwakke dollar en het complete wantrouwen in het Amerikaanse economische en monetaire beleid onder president Jimmy Carter. Schmidt besloot hierop dat hij zich meer op Europa wilde richten en dat er een nieuw monetair systeem nodig was om de lidstaten van de Gemeenschap te beschermen tegen de monetaire instabiliteit die werd veroorzaakt door de zwakke dollar. In de slotteksten van de verschillen Europese toppen, speeches en persverklaringen kwam dit argument ook meer en meer naar voren en ik beschouw dit als het hoofdargument voor de monetaire samenwerking eind jaren '70. Vanzelfsprekend waren er ook andere argumenten, zoals de uitbreiding van de Gemeenschap of het GLB, maar dit waren niet hoofdredenen. Dit wordt bevestigd in de slotakte van de top van Brussel van december 1978. Daar staat dat er niets aan de situatie rondom het GLB verandert door de invoering van het EMS. Zou het GLB hét argument zijn geweest voor de totstandkoming van het EMS dan zou de situatie wel degelijk aan verandering onderhevig zijn geweest. Dit betekende overigens niet dat het GLB geen invloed heeft gehad in het besluitvormingsproces. De invloed van het GLB, de MCA's, was zo groot dat het EMS zelfs drie maanden is uitgesteld na een weigering van de Fransen om het EMS te bevestigen wanneer de MCA's niet zouden worden gereduceerd. Dit bevestigde dat het GLB een onderwerp was waar rekening mee gehouden moest worden. Het was zowel lange tijd het vlaggenschip van de Gemeenschap en er waren grote nationale belangen gekoppeld aan het landbouwbeleid.

Het EMS was daarnaast ook geen puur economisch project waar het alleen draaide om de bescherming van de prestaties uit het verleden of om een systeem dat de Gemeenschap optimaal zou beschermen tegen speculatieve aanvallen of de problemen rond de dollar. Zoals Mourlon-Druol en Daniel Gros aangeven is het ook duidelijk een politiek project. In de slottekst van de top van Brussel komt dit naar voren door de introductie waarin gesteld wordt dat het EMS een stimulans is in het proces naar een Europese Unie, maar ook uit de uiteindelijke invulling van het EMS valt dit op te maken. Het EMS was een aanzienlijke afgezwakte versie van het oorspronkelijke plan van Schmidt. De *divergence indicator*, het centraal stellen van de ECU en het Europees Monetair Fonds waren meer een voorbeeld van goede politieke en monetaire marketing dan van innovatieve elementen van een nieuw monetair systeem. Bovendien was de *divergence indicator* zwak, omdat er niet was overeengekomen dat er ook daadwerkelijk ingegrepen moest worden als een valuta de grens bereikte. De ECU was de EUA met een

andere naam, al bevatte de ECU wel de droom van een gemeenschappelijke Europese munt. Voor nu stond echter de Duitse mark nog steeds in het midden van het systeem. Daarnaast was het Europees Monetair Fonds uitgesteld na kritiek van de Bundesbank en leek het er niet op dat dit zou veranderen. Sowieso had de afkeer van de Bundesbank voor de monetaire integratie het EMS minder origineel en innovatief gemaakt. Tot slot was het kredietmechanisme wel verder ontwikkeld dan bij de snake, maar het bleef meer een uitwisseling tussen de centrale banken dan een innovatief kredietmechanisme. Het was bij lange na niet de pot van de reserves van de deelnemende landen die Schmidt in eerste instantie in gedachten had.¹⁸⁰

Ondanks dat het EMS weinig vernieuwend was was het wel een belangrijke stap in de Europese monetaire integratie. Niet omdat het een begin was van een nieuw tijdperk, maar de afsluiting van het tijdperk dat in 1969 was begonnen met achteraf het utopische idee van een EMU in 1980. Het EMS doet er ook toe, omdat het in tegenstelling tot de snake op een veel grotere politieke consensus kon rekenen. Bovendien was het een stap waarop men in de jaren '80 verder kon bouwen richting de Europese Monetaire Unie.

Wat betreft de neofunctionalistische spillover is de periode voorafgaand aan het EMS overduidelijk een veel minder goed voorbeeld dan begin jaren '70. Dit komt ook duidelijk naar voren als de periode geanalyseerd wordt aan de hand van de drie indicatoren. Ten eerste is het GLB in deze periode minder prominent aanwezig. Was het GLB begin jaren '70 nog het vlaggenschip en het voorbeeld van positieve integratie, eind jaren '70 was dit imago aan verandering onderhevig door onder andere de steeds grotere druk op de begroting van het beleid. Wat betreft de tweede indicator, het verband tussen onder A en B, is ook minder duidelijkheid dan in de voorgaande periode. Er is wel degelijk nog steeds een verband tussen het GLB en de monetaire samenwerking, maar dit is niet langer het primaire verband. Een toenemende economische en monetaire harmonisatie en minder fluctuaties van de wisselkoersen is positief voor het landbouwbeleid, maar dit is niet de reden geweest voor de monetaire samenwerking. De reden lag ditmaal overduidelijk in de zwakke dollar. Dat was de reden dat Schmidt met zijn plan kwam wat uiteindelijk de basis is geweest voor het EMS. Het verband tussen het GLB en de monetaire integratie bestond in theorie dus nog wel, maar in de praktijk voerde het verband tussen de zwakke dollar en de monetaire integratie de boventoon. Ook uit de derde indicator komt naar voren dat de functionele connectie minder sterk is dan voorheen. Het systeem van de MCA's bleef bestaan, zelfs na het dreigement van de

---

¹⁸⁰ Mourlon-Druol, *A Europe made of money*, 257, 258, 260.

Fransen om het EMS niet te ratificeren. Persoonlijk ben ik overtuigd dat de kern van de minder sterke functionele connectie vooral voortkomt uit de eerste indicator. Nu het GLB niet meer het aanzien had van voorheen werd de nood om het perfect te laten functioneren ook minder. Hierbij moet vanzelfsprekend vermeld worden dat het beleid ook wel redelijk functioneerde met behulp van de MCA's. In deze jaren werd de rol van vlaggenschip overgenomen van het GLB door de monetaire integratie, een onderwerp dat steeds belangrijker werd en hoger op de agenda kwam te staan. Het is dan ook logisch dat de neofunctionalistische functionele spillover met betrekking tot het GLB en de monetaire integratie veel minder van toepassing is op deze periode.

Conclusie

De vraag die in deze scriptie centraal staat is op te delen in twee gedeeltes. Ten eerste of de monetaire samenwerking binnen de Gemeenschap in de jaren '70 beïnvloed is door het GLB en ten tweede of dit dan de neofunctionalistische functionele spillover-theorie ondersteund. Ter beantwoording van het eerste gedeelte van de hoofdvraag heb ik me gericht op het EMU-project dat zijn oorsprong had in het Wernerplan en de totstandkoming van het EMS. De wortels van de monetaire integratie in de jaren '70 liggen echter in de jaren '60 en zelfs in het Verdrag van Rome stond deze vorm van samenwerking al wel degelijk op het programma, zoals in hoofdstuk één naar voren is gekomen. Tot eind jaren '60 ontbrak echter de noodzaak om concrete maatregelen in die richting te nemen. In deze jaren was er het geloof dat door de gemeenschappelijke prijzen binnen het GLB er al een de facto monetaire unie was bereikt. Men ging ervan uit dat schommelingen in de valutakoersen of devaluaties en revaluaties onmogelijk waren, omdat de gemeenschappelijke prijzen in UA werden berekend. Schommelingen in de valutakoersen zouden dus het einde betekenen van de gemeenschappelijke prijzen en dus van het GLB. Kortom, er was sprake van een *Agricultural mythology*. Daarnaast stonden de jaren '60 nog in het teken van de implementatie van de douane-unie en het GLB. Binnen de Gemeenschap had men zijn handen vol aan deze twee projecten, een EMU-project was iets voor de toekomst.

De monetaire crisis in 1969, met als gevolg de devaluatie van de Franse frank en de revaluatie van de Duitse mark, veranderde alles. De *Agricultural mythology* kwam ten einde en de noodzaak tot monetaire samenwerking was geboren. Daarnaast waren in 1969 het GLB en de douane-unie volledig op hun plek. Dit laatste punt wordt door sommige onderzoekers, waaronder D.C. Kruse, aangegrepen om te stellen dat de monetaire samenwerking (deels) voortkwam uit politieke motieven. Dit politieke motief houdt in dat er een nieuw doel nodig was met betrekking tot de verdere integratie van de Gemeenschap. Hij noemt de monetaire samenwerking zelfs het paard van Troje om tot een politieke unie te komen. Een idee dat overigens niet compleet uit de lucht is gegrepen aangezien er in het Wernerplan ook aan gerefereerd wordt. Over het bestaan van een economische motief voor de monetaire samenwerking is meer duidelijkheid, daar is geen twijfel over mogelijk. Dit motief is dat de twee grote successen van de eerste jaren van de Gemeenschap, het GLB en de douane-unie, beschermd moesten worden. Dit economische motief komt vooral naar voren in het Barre-report. Deze twee motieven

zorgden er in ieder geval voor dat de monetaire samenwerking een ideaal project was om het succes van de twee voorgaande projecten een vervolg te geven.

Dat er geen twijfel mogelijk is over het economische motief bewijst ook de top van Den Haag in 1969. Dat het GLB een essentieel argument was voor de monetaire samenwerking komt overduidelijk naar voren uit de speeches van de verschillende regeringsleiders. Brandt stelde dat het GLB bedreigd zou worden wanneer er niets aan de monetaire onbalans gedaan zou worden. Hij verbond aan dit probleem tevens de oplossing; een Economische en Monetaire Unie. Brandt was de eerste die dit specifiek benoemde, maar uit de speeches van Pompidou en Werner kwamen soortgelijke strekkingen naar voren. Hierop werd op de top van Den Haag de politieke wil uitgesproken om aan het EMU-project te beginnen. Er werd een commissie aangesteld onder leiding van Pierre Werner om een plan op te stellen hoe dit het best verwezenlijkt zou kunnen worden. In dit Wernerplan werd als argumentatie aangehaald dat het GLB groot gevaar zou lopen wanneer het economisch en monetaire beleid niet geharmoniseerd zouden worden.

Het streven naar een EMU door het economisch en monetair beleid binnen de Gemeenschap te harmoniseren is prachtig, maar het werd al snel ingehaald door de realiteit van de instabiele monetaire situatie. Deze realiteit bevestigde wel gelijk de noodzaak van de harmonisering. Het GLB kon alleen nog maar functioneren door een systeem van subsidies en belastingen dat werd ingevoerd om de schommelingen tussen de Europese valuta's op te vangen; de MCA's. Dit systeem werkte, maar het GLB begon wel te haperen. Dit is één van de hoofdredenen geweest dat Frankrijk in december 1971 instemde met een vaste spilkoers tussen de frank en de mark. Dit besluit lag aan de basis van de *Smithsonian Agreement* en de snake. Het GLB is dus van grote invloed geweest bij het zetten van een volgende stap binnen de monetaire samenwerking.

Ook ten tijde van de snake bleef de onstabiele monetaire situatie voor problemen zorgen. Het grootste probleem was de waarde van de dollar, waardoor de Duitsers continu hun mark moesten appreciëren om de grote geldstromen als gevolg van speculatieve aanvallen tegen te gaan. Uiteindelijk besloten de lidstaten op 1 maart 1973 om hun valuta's gemeenschappelijk te laten zweven ten opzichte van de dollar in een *joint float*. Dit in combinatie met het feit dat Nixon de convertibiliteit van de dollar opschortte zorgde voor een einde van Bretton Woods. De keuze van de lidstaten voor het gemeenschappelijk laten zweven van hun valuta's was noodzakelijk. Zouden alle lidstaten afzonderlijk actie hebben ondernomen dan zou dit funest zijn geweest voor het GLB. De stappen die in het kader van de monetaire samenwerking werden genomen lopen in deze

periode dus hand in hand met de bescherming van het GLB. In 1973 viel het argument van de bescherming van het GLB echter weg voor de monetaire samenwerking. Het GLB werd zodanig aangepast dat het ook zou functioneren met fluctuerende wisselkoersen. De koersen moesten dan echter wel binnen de bandbreedte van 2,25%, de snake, blijven. Dit plan kon echter al snel de prullenbak in, want in 1974 zag Frankrijk zich genoodzaakt om na opnieuw een speculatieve aanval de frank terug te trekken uit de snake. Dit was tevens het einde van het EMU-project.

Het GLB was van groot belang als legitimering van het project, maar het was niet de enige reden. Voor Willy Brandt was tevens een manier om zich aan het Westen te binden na zijn *Ostpolitik*. Daarnaast werd het ook steeds meer een manier om onder het juk van de Amerikanen en hun grote tekorten weg te komen. De Gemeenschap zou door een eigen economisch en monetair beleid minder afhankelijk worden van de Amerikanen en de dollar en meer invloed kunnen uitoefenen op het internationale monetaire toneel. Dit argument is ook de hoofdreden voor de monetaire samenwerking die tot het EMS heeft geleid in 1979. President van de Europese Commissie Roy Jenkins gebruikte het GLB-argument nog wel tijdens een speech in het Europees Parlement in juli 1977, maar daarna zou dit argument naar de achtergrond verdwijnen. Dit betekende niet dat het GLB niet meer van belang was, maar het werd absoluut niet meer gebruikt als één van de hoofdredenen. Deze rol werd overgenomen door de transatlantische verhoudingen. Deze zorgden ervoor dat de monetaire integratie na jaren van relatieve stilstand in een stroomversnelling raakte.

De belangrijkste persoon binnen de monetaire samenwerking van eind jaren '70 was de West-Duitse bondskanselier Helmut Schmidt. De ommekeer in zijn gedachten waardoor hij het nut inzag van Europese monetaire integratie werd veroorzaakt door de zwakke dollar en het complete wantrouwen in het Amerikaanse economische en monetaire beleid onder president Carter. Schmidt besloot hierop zich meer op Europa te richten en vond dat er een nieuw monetair systeem nodig was om de Gemeenschap te beschermen tegen de monetaire instabiliteit. Essentieel is om hierbij de opmerking te plaatsen dat de appreciatie en depreciatie van respectievelijk de mark en de frank in 1969 werd veroorzaakt door de kracht van de Duitse industrie in vergelijking met de andere lidstaten en dat de monetaire instabiliteit naarmate de jaren '70 vorderde werd veroorzaakt door de zwakke dollar. Zowel het EMU-project als het EMS hadden tot doel om de monetaire instabiliteit tegen te gaan, maar niet dezelfde monetaire instabiliteit. Het Wernerplan was gericht op monetaire problemen binnen de Gemeenschap en het gevaar dat dit opleverde voor het GLB. Naarmate de jaren vorderde werd het probleem van

monetaire stabiliteit echter grootschaliger, de transatlantische verhouding ging een rol spelen. De oorzaak van het probleem veranderde, dus wellicht veranderde daarom ook de argumentatie voor de oplossing.

In vrijwel alle bronnen, zowel primair als secundair, over de monetaire samenwerking in de late jaren '70 wordt de zwakke dollar als hoofdargument voor de samenwerking benoemd. Dit betekende niet dat het GLB er niet meer toe deed, maar het was niet langer de hoofdreden. Dit wordt mijn inziens bevestigd in de slotakte van de top van Brussel waarin gesteld wordt dat de situatie rondom het GLB niet zal veranderen als gevolg van de invoering van het EMS. Zou het GLB het hoofdargument zijn geweest dan zou er wel degelijk iets veranderd zijn. Zelfs al was het een minieme verandering zou het in ieder geval anders gebracht zijn, en niet pas in het zesde hoofdstuk. Dit betekent niet dat het GLB, met name de MCA's, geen rol hebben gespeeld in het EMS. Het bleef een argument en door een kwestie rond de MCA's is het EMS zelfs drie maand uitgesteld. Het landbouwbeleid bleef een beleid waaraan aanzienlijke economische en politieke belangen gekoppeld waren en dat maakte het Franse uitstel van het EMS eens te meer duidelijk.

Dat het GLB niet meer de hoofdrol vertolkte die het eind jaren '60 nog wel deed heeft wellicht ook te maken met het imago van het beleid. In de jaren '60 en begin jaren '70 was het GLB het vlaggenschip van de EEG en het voorbeeld van positieve integratie. Dat dit imago in de jaren '70 aan verandering onderhevig was had meerdere oorzaken. Ten eerste werd het GLB een steeds grotere druk op de Europese begroting. Dit kwam door de steeds grotere productie in combinatie met een stagnerende consumptie en een wereldmarkt in crisis. Tevens bleven de uitgaven stijgen als gevolg van de devaluerende dollar ten opzichte van de Europese valuta's. De wereldprijzen waren namelijk in dollars, dus een lagere koers van de dollar betekende dat de prijzen op de wereldmarkt lager waren en er dus nog meer subsidie op de export zou moeten.¹⁸¹ Ten tweede werkte de prijssteun een steeds hogere productie in de hand, maar ook hogere consumentenprijzen. Kortom, de productie werd bemoedigd en de consumptie ontmoedigd. Dit zorgde er in de jaren '70 voor dat de EEG bijvoorbeeld voor graan geen nettoimporteur, maar -exporteur was geworden. Aangezien de export gesubsidieerd werd met de inkomsten van de variabele heffing die voortkwam om de lage importprijzen gelijk te trekken op het Gemeenschapsniveau betekende dit dat er minder inkomsten waren en meer uitgaven. Dit

---

¹⁸¹ Alan Swinbank, *Farm Policy and Trade Conflict, The Uruguay Round and CAP Reform* (Michigan 1996), 36, 56, 86.

Arlindo Cunha, *An Inside view of the CAP Reform Process: Explaining the MacSharry, Agenda 2000 and Fischer Reforms* (New York 2011), 7.

zorgde niet alleen voor een aanzienlijke kostenpost voor de EEG, maar ook voor een verstoring van de wereldhandel en de internationale reputatie van de Gemeenschap.¹⁸² Kortom, het was niet alleen maar rozengeur en maneschijn rondom het GLB en wellicht heeft dit ook bijgedragen aan de veranderende positie van het GLB als argument voor de monetaire integratie. Daarnaast was duidelijk geworden dat het GLB ondanks de monetaire onstabiliteit redelijk functioneerde met behulp van de MCA's. Hierdoor nam de noodzaak voor monetaire integratie ook af voor het GLB.

Daarnaast heeft het EMS een politieke bijmaak. Het was niet puur een economisch project waar het volledig draaide om de bescherming van prestaties uit het verleden of om een monetair systeem dat de Gemeenschap zou beschermen tegen de zwakke dollar. Naar mijn idee, en dat van Murlon Druol en Daniel Gros, is het ook een politiek project. In de slottekst van Brussel wordt ook gesteld dat het EMS een stimulans is in het proces naar een Europese Unie. Deze visie wordt tevens ondersteund door de uiteindelijke invulling van het EMS. Het was geen volledig nieuw systeem, het was meer een veredelde snake. Schmidt verklaarde later ook dat het primaire doel van de Fransen meer gezocht moest worden in economische en politieke toenadering tot Duitsland.¹⁸³ Dit is ook gelukt. Het EMS kon op veel meer politieke consensus rekenen dan het EMU-project van begin jaren '70.

Kortom, het GLB heeft zeker ten tijde van het Barre-rapport en het Wernerplan een doorslaggevende rol gespeeld in de monetaire samenwerking, maar werd naarmate de jaren '70 vorderde steeds meer naar de achtergrond geschoven als argument en vervangen door het argument van de zwakke Amerikaanse dollar en het wantrouwen jegens het economische en monetaire beleid van de VS.

Met deze conclusie is op het tweede deel van de hoofdvraag betrekkelijk eenvoudig een antwoord te formuleren aan de hand van de drie indicatoren. Wat betreft de monetaire samenwerking binnen het kader van het EMU-project dat zijn oorsprong had in de top van Den Haag en het Wernerplan en eindigde bij het vertrek van de Franse frank uit de snake is de vraag voor het overgrote deel positief te beantwoorden. Het functionele spillover-effect is dus van toepassing. Gekeken naar indicator één heeft het GLB in deze periode inderdaad een prominente plaats binnen de EEG. Het GLB is in deze periode het vlaggenschip van de EEG. Dit komt zowel naar voren in de speeches van de verschillende regeringsleiders, maar ook in het feit dat het GLB hét voorbeeld van positieve integratie

---

¹⁸² Swinbank, *Farm Policy and Trade Conflict*, 58, 59.

¹⁸³ Murlon-Druol, *A Europe made of money*, 225.

was. Het diende naast argument voor het EMU-project ook als voorbeeld. Zoals in hoofdstuk twee al naar voren kwam was het GLB dus prominent aanwezig en vanwege haar voorbeeldfunctie met betrekking tot positieve integratie was succes van dit beleid van groot belang. Het verband tussen het GLB en het EMU-project is ook overduidelijk in deze periode. Het verband werd letterlijk aangehaald in de speeches van de regeringsleiders van de lidstaten op de top van Den Haag in 1969. Daarnaast is de vaste spilkoers waar Frankrijk december 1972 mee instemde die aan de basis lag van de *Smitsonian Agreement* en de snake een direct gevolg van de haperingen binnen het GLB door de MCA's. Dat er een verband tussen beide is is dus overduidelijk. Dit laatste voorbeeld geeft echter ook aan dat er wel een alternatief was, indicator drie. Het GLB kon in principe functioneren met behulp van de MCA's, al werkte het niet ideaal gezien de haperingen. Daarnaast werd in 1973 het GLB zo aangepast dat het bestand was tegen koersschommelingen zolang de valuta's van de lidstaten binnen de snake bleven. Dit alternatief viel echter weg na het vertrek van Frankrijk uit de snake. Al met al kan aan de hand van deze drie indicatoren wel geconcludeerd worden dat er een functionele connectie was en dat deze ook een rol heeft gespeeld bij de totstandkoming en implementatie van het EMU-project. Ik wil echter niet zover gaan dat deze functionele spillover de enige en volledige verklaring is voor het EMU-project. De theorie houdt bijvoorbeeld geen rekening met het argument dat het project voortkomt uit het verlangen van Willy Brandt om zich aan het Westen te binden na zijn *Ostpolitik* of met het feit dat de Europese Commissie ook een stimulans is geweest. Al is dit laatste wellicht wel te verklaren binnen de neofunctionalistische theorie door het onder de noemer van gecultiveerde spillover te plaatsen.

Wat betreft de totstandkoming van het EMS gaat de neofunctionalistische theorie in veel mindere mate op. De bescherming van het GLB is een argument geweest voor de monetaire samenwerking die tot het EMS heeft geleid, maar het is zeker geen doorslaggevend argument geweest. De problemen rond de dollar en het wantrouwen in het Amerikaanse economische en monetaire beleid zijn van veel groter belang geweest. Daarnaast ben ik er persoonlijk van overtuigd dat de ommekeer van Schmidt essentieel is geweest in het proces. Had hij zijn houding uit 1977 doorgezet dan was het EMS er nooit gekomen. De reden dat hij van gedachten veranderd is is niet omdat hij plotseling zoveel mogelijk Europese integratie wilde, maar omdat de zwakke dollar en het Amerikaanse beleid schadelijk waren voor de Duitse economie. Zo zou bijvoorbeeld de inflatie flink kunnen oplopen. Schmidts ommekeer is dus grotendeels te verklaren vanuit het nationale

belang van Duitsland. Het neofunctionalisme houdt met deze binnenlandse belangen nauwelijks rekening.

Eenzelfde conclusie is te trekken wanneer deze periode geanalyseerd wordt aan de hand van de drie indicatoren voor functionele spillover. Wat betreft de eerste indicator is het GLB in deze periode veel minder prominent aanwezig door een verslechterd imago en het feit dat ze de rol van vlaggenschip is kwijtgeraakt aan de monetaire samenwerking. Ook van de tweede indicator is in deze periode minder sprake. Waar begin jaren '70 het verband nog overduidelijk was was het verband tussen beide eind jaren '70 veel minder van belang. De monetaire samenwerking kwam niet langer voort uit de problemen binnen het GLB door de fluctuaties van de wisselkoersen, maar door de problemen rondom de zwakke dollar. Dit was de reden dat Schmidt met zijn plan voor een hernieuwd Europees monetair project kwam. Wat betreft de derde indicator bleven in deze jaren de MCA's als alternatief voorhanden, zelfs na het Franse protest. Kortom, hoewel er ongetwijfeld een functionele connectie is tussen het GLB en het EMS is deze zeer zwak en alles behalve van groot belang geweest. Een belangrijke reden hiervoor is naar mijn mening dat het GLB haar prominente positie was verloren. De nood om het perfect te laten functioneren was hiermee ook minder groot geworden. Daarnaast was er eind jaren '70 een duidelijke en aanwijsbare oorzaak van de monetaire instabiliteit, de zwakke dollar, het was dus ook gemakkelijker geworden om het gevaar dat hieruit voortkwam als argument te gebruiken. De neofunctionalistische functionele spillover is dan ook nauwelijks van toepassing op deze periode als gekeken wordt naar het verband tussen het GLB en de monetaire integratie.

Daarnaast lag de noodzaak voor de bescherming van het GLB niet in 1978, het jaar waarin het EMS werd onderhandeld. De noodzaak om het GLB te beschermen lag meer in de begin jaren '70 toen het systeem van Bretton Woods uiteen viel. Het functionele spillover-effect kan dus dus wel de snake verklaren, maar het nieuwe systeem dat na de snake werd gecreëerd was ook niet strikt noodzakelijk. Nu pretendeert het neofunctionalisme in de nieuwe vorm geen allesomvattende theorie te zijn, maar ik vind dat het bij het verklaren van de monetaire samenwerking in de jaren '70 tekort schiet. Er zijn teveel factoren die een aanzienlijke invloed hebben gehad, maar die niet passen in de theorie. Met veel fantasie kunnen deze aspecten wel onder de noemer van politieke-, exogene- of gecultiveerde spillover worden gerekend, maar volledig passen doet het zeker niet. Er moet teveel bijgehaald worden om de theorie van toepassing te laten zijn op de monetaire samenwerking in de jaren '70. Over de functionele spillover, de spillover waar het binnen de centrale vraag om draaide, kan in ieder geval een sluitend en eenduidig

antwoord worden gegeven. De functionele spillover gaat niet volledig op met betrekking tot de monetaire samenwerking in de jaren '70.

Epiloog

Tot slot wil ik in deze scriptie nog één factor aanhalen; de meerwaarde van deze scriptie ten opzichte van het bestaande materiaal. Zoals reeds in de operationalisering is vermeld is bij de behandeling van de grote lijnen van de monetaire integratie veelal gebruik gemaakt van bestaande literatuur, omdat deze wat betreft de grote lijnen voldoende aanwezig is. Ondanks dit voegt deze scriptie wel degelijk een aantal vernieuwingen toe aan de bestaande inzichten. Ten eerste wordt er in deze scriptie duidelijkheid verstrekt over de rol van het GLB binnen de monetaire samenwerking in de jaren '70. In de bestaande literatuur werd het GLB slechts sporadisch aangehaald terwijl ik in deze scriptie specifiek in rapporten, speeches, beleidsnotities et cetera gezocht heb naar de verbanden tussen beide beleidsterreinen binnen de EEG. Op dit vlak is dit onderzoek zeker een toevoeging aan de bestaande literatuur, zowel op het gebied van monetaire integratie als op het gebied van het GLB.

Een tweede toevoeging is dat de bestaande literatuur zich vooral focust op het EMU-project of op het EMS. Zelf ben ik ervan overtuigd dat deze twee projecten niet los van elkaar kunnen worden gezien en dat ze onderdeel zijn van één tijdperk. Het begon met de utopie van een EMU binnen tien jaar en eindigde na deze tien jaar met slechts een onderdeel van een EMU. Deze scriptie geeft dus in tegenstelling tot veel van de bestaande literatuur een completer beeld van de monetaire samenwerking in de jaren '70. Dit komt tevens naar voren in de verschillende motieven voor de monetaire samenwerking die in dit onderzoek de revue passeren. In veel van de bestaande literatuur draait het puur om de totstandkoming en invulling van de samenwerking, een invalshoek waar in deze scriptie minder aandacht aan wordt besteed. In deze scriptie ligt de focus op de achterliggende motieven van de monetaire samenwerking. Bij sommige andere auteurs komen deze motieven ook wel aan bod, maar vaak wordt er dan gefocust op slechts één onderdeel van de motivaties. Zo richt D.C. Kruse zich vooral op de politieke aspecten, Brian Hill op de economische aspecten binnen het GLB en Mourlon-druol focust zich met name op de interne logica van de gebeurtenissen rondom het EMS. Deze scriptie is een meerwaarde omdat al deze motieven samenkomen in één verhaal waar ze elkaar ook aanvullen.

Ten derde voegt deze scriptie iets toe op theoretisch vlak met de gedeeltelijke falsifiëring van de neofunctionele functionele spillover. Ik wil hier echter niet mee zeggen dat de theorie de prullenbak in kan, in tegendeel. In de onderzoeksperiode van deze scriptie stond de Gemeenschap nog in de kinderschoenen. De kans dat in deze periode

de functionele connectie doorslaggevend is is dan ook kleiner dan tegenwoordig nu er meer instituties binnen de Gemeenschap zijn. Ik wil hiermee zeggen dat hoe meer koppelingen er komen hoe groter de kans wordt op functionele dependentie. Dus hoe meer integratie, hoe waarschijnlijker de theorie wordt. Een onderzoek hiernaar zou een mooie toevoeging vormen op dit onderzoek. Evenals een onderzoek naar het spillback-effect in plaats van spillover, welke invloed hebben de tegenkrachten? In dit onderzoek heb ik hier niet uitgebreid bij stilgestaan, maar er zijn wel situaties aan bod gekomen waar veranderingen in het GLB de monetaire integratie minder noodzakelijk maakten. Voorbeelden zijn de MCA's en de aanpassingen van het GLB in 1973. Deze krachten maakten de monetaire integratie minder noodzakelijk voor het GLB. De vraag is dan of dit bij het ontbreken van andere motieven voor de monetaire integratie een einde had gemaakt aan het EMU-project. Ook nationalisme in de vorm van angst voor het verlies van nationale soevereiniteit zou een motief kunnen zijn voor deze spillback. Kortom, hoewel deze scriptie een aantal toevoegingen doet aan de bestaande literatuur roept het ook extra vragen op. Vragen die op dit moment niet één-twee-drie te beantwoorden zijn, maar die zeker een motivatie zijn voor verder onderzoek.

Literatuurlijst

Boeken en artikelen:

Armstrong, David, *From Versailles to Maastricht, International organisation in the twentieth century* (Basingstoke 1996).

Bempt, Paul van den, *The European Monetary System: towards more convergence and closer integration* (Leuven 1987). (European Policy Study Group)

Cunha, Arlindo, *An Inside view of the CAP Reform Process: Explaining the MacSharry, Agenda 2000 and Fischer Reforms* (New York 2011).

Denton, Geoffrey, *Economic and Monetary Union in Europe* (Londen 1974).

Geary, Michael J., 'The process of European integration from The Hague to Maastricht, 1969-1992: An irreversible Advance?', (http://www.academia.edu/1471497/The_Process_of_European_Integration_from_The_Hague_to_Maastricht_1969-92_An_Irreversible_Advance).

Gros, Daniel, *European monetary integration, from the European Monetary System to Economic and Monetary Union* (Harlow 1992).

Haas, Ernst B., "The Challenge of Regionalism", *International Organization*, vol. 12, nr. 4 (herfst 1958), 440-458.

Hill, Brian E., *The Common Agricultural Policy, past, present and future* (Londen, 1984).

Hoogh, J. de, *EG-landbouwpolitiek van binnen en van buiten* (Wageningen 1988).

Jenkins, Roy, *European diary* (Londen 1989).

Kruse, D.C., *Monetary Integration in Western Europe, EMU, EMS and beyond* (Londen, 1980).

Lindberg, Leon N., *The political dynamics of European economic integration* (Stanford 1963).

Ludlow, Peter, *The making of the European Monetary System* (Londen 1982).

Maes, Ivo, 'On the origins of the Franco-German EMU controversies, *European Journal of Law and Economics*, vol. 17 (2004), 21-39.

Marsh, David, *The Euro, the battle for the new global currency* (New Haven, 2011).

Masera, Rainer S. and Robert Triffin, *Europe's money, problems of European monetary co-ordination and integration* Oxford 1984).

Mourlon-Druol, Emmanuel, *A Europe made of money, the emergence of the European Monetary System* (Ithaca, 2012).

Niemann, Arne, *Explaining decisions in the European Union* (Cambridge, 2006).

Sinnot, Richard and Nessa Winston, *Farmers, the CAP and support for European integration* (San Domenico 1997). (Robert Schuman Center, EUI working paper)

Steinherr, Alfred, *30 Years of European monetary integration, from the Werner Plan to EMU* (Londen 1994).

Swinbank, Alan, *Farm Policy and Trade Conflict, The Uruguay Round and CAP Reform* (Michigan 1996).

Tsoukalis, Loukas, *The Politics and Economics of European Monetary Integration* (Londen, 1977).

Ungerer, Horst, e.a., *The European Monetary System: developments and perspectives* (Washington 1990). (Occasional paper nummer 73 van het IMF)

Wichern, Rainer, *Economics of the Common Agricultural Policy (Economic paper)* (Brussel, 2004).

Wiegrefe, Klaus, "No love lost: Carter diary reveals rocky relationship with German chancellor Schmidt", *Der Spiegel* 12 oktober 2010.

Primair materiaal:

Europese Commissie:

Memorandum of the Commission on the Action Programme of the Community for the second stage (http://aei.pitt.edu/1327/1/memorandum_1962_second_stage.pdf).

Memorandum on the organization of monetary and financial relations within the Community, 12 januari 1972 (http://aei.pitt.edu/1013/1/monetary_COM_72_50.pdf).

Commission memorandum to the Council on the co-ordination of the economic policies and monetary co-operation within the Community (http://ec.europa.eu/economy_finance/emu_history/documentation/chapter2/19690212en015coordineconpoli.pdf). (Barre Report)

Official Journal of the European Communities (L114), 30 april 1973 (<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:1973:114:0004:0005:EN:PDF>).

Special Report from the Commission to the Council on the consequences of the present situation for the CAP, 27 September 1971 (<http://aei.pitt.edu/5567/1/5567.pdf>).

Eurotoppen:

European Council Bremen, 7-8 juli 1978, The results of the European Council in Bremen (http://aei.pitt.edu/1454/1/Bremen_July_1978.pdf).

European Council Bremen, 7-8 juli 1978, Background note (http://aei.pitt.edu/1454/1/Bremen_July_1978.pdf).

European Council Brussels, 4-5 december 1978, conclusions of the sessions of the European Council (http://aei.pitt.edu/1424/1/Brussels_dec_1978.pdf).

European Council, Copenhagen 7-8 april 1978, background note (26 april 1978) (http://aei.pitt.edu/1440/1/Copenhagen_1978.pdf).

European Monetary System, *The European Council in Brussels, outcome and follow-up* (http://aei.pitt.edu/1424/1/Brussels_dec_1978.pdf).

Integral text of the Final Communiqué of the conference of the heads of state or government on 1 and 2 December at The Hague (integrale tekst binnen het Werner Report) (http://ec.europa.eu/economy_finance/emu_history/documentation/chapter5/19701008en72realisationbystage.pdf).

Monetair Comite:

Seventh Report on the activities of the Monetary Committee (http://aei.pitt.edu/1295/1/7th_monetary.pdf), 12.

Eight General Report on the activities of the Community, juni 1965 (http://aei.pitt.edu/30811/1/67516_EEC_8th.pdf),

Twelfth Report on the activities of the Monetary Committee, (http://aei.pitt.edu/1300/1/12th_monetary.pdf), 5.

Thirteenth Report on the activities of the Monetary Committee, (http://aei.pitt.edu/1301/1/13th_monetary.pdf),

Fourteenth Report on the activities of the Monetary Committee, (http://aei.pitt.edu/1302/1/14th_monetary.pdf),

Fifteenth Report on the activities of the Monetary Committee, (http://aei.pitt.edu/1303/1/15th_monetary.pdf), 2, 3.

Sixteenth Report on the activities of the Monetary Committee, (http://aei.pitt.edu/1305/1/16th_monetary.pdf), 1.

Twentieth Report on the activities of the Monetary Committee, (http://aei.pitt.edu/1308/1/20th_monetary.pdf).

Overig (verdragen, plannen, statements en niet-Europees materiaal):

FRUS, 1969-1976 Volume III, Foreign Economic Policy; International monetary policy 1969-1972, document 110, 220, 221.

FRUS, 1973-1976 Volume XXXI, Foreign Economic Policy; International monetary policy 1973-1976, document 12.

Mr. Jenkins seven arguments in support of a European Currency, from 30 jours d'Europe 27 oktober 1977 (http://www.cvce.eu/content/publication/1997/10/13/b6602cee-44de-4952-ba10-ba56b4b3feb0/publishable_en.pdf).

Report to the Council and Commission on the realization by stages of economic and monetary union in the Community, (http://ec.europa.eu/economy_finance/emu_history/documentation/chapter5/19701008en72realisationbystage.pdf). (Wernerplan)

Schillerplan in 'Monetary plans drawn up by Belgium, Germany and Luxembourg (January-February 1970) (http://www.cvce.eu/content/publication/2012/4/6/f409b006-299a-4832-8765-e1d31f1f6d96/publishable_en.pdf).

Statement by Georges Pompidou, Meeting of the heads of state or government, The Hague, 1 & 2 december, (http://aei.pitt.edu/1451/1/hague_1969.pdf).

Statement by Pierre Werner, The Hague, 1 December 1969 (http://www.cvce.eu/content/publication/1999/1/1/e91a848d-c6d4-4936-9ee0-b106b9cc05be/publishable_en.pdf).

Statement by Willy Brandt, Meeting of the heads of state or government, The Hague, 1 & 2 december, (http://aei.pitt.edu/1451/1/hague_1969.pdf).

Verdrag van Rome (http://ec.europa.eu/economy_finance/emu_history/documents/treaties/rometreaty2.pdf).